

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Факултет по журналистика и масова комуникация
Катедра „История и теория на журналистиката”

Ралица Цветанова Ковачева

докторант в редовна форма на обучение

Център и периферия на европеизираните публични сфери

Сравнителен анализ на медийното отразяване на европейските теми в
България и Великобритания, февруари-юни 2014 г.

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
по професионално направление
3. 5. Обществени комуникации и информационни науки
(Международна журналистика)

Научен ръководител:
доц. д-р Мария Нейкова

София, октомври 2016 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на катедра „История и теория на журналистиката” на Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски”, проведено на 5.10.2016 г.

Дисертационният труд е в обем от 269 страници и включва: увод, четири глави, заключение, библиография и 12 приложения. Библиографията включва 173 източника, от които 15 на кирилица, 51 на латиница, 35 документи и други източници, както и 72 медийни публикации.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД.....	5
ПЪРВА ГЛАВА. КЛЮЧОВИ ЕТАПИ В ПРОЦЕСА НА ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ. РАЗВИТИЕ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ. ОСНОВНИ ТЕОРИИ, ШКОЛИ И ПОДХОДИ.....	17
1. Европейската интеграция – началото.....	18
1.1. Федерализъм.....	24
1.1.1. Транзакционализъмът на Карл Дойч.....	28
1.2. Функционализъм и неофункционализъм.....	29
1.2.1. Функционализъм. Дейвид Митрани.....	29
1.2.2. Неофункционализъм. Ернст Хаас.....	30
1.3. Интерговерментализъм, либерален интерговерментализъм.....	35
1.3.1. Либералният интерговерментализъм на Андрю Моравчик.....	35
2. Единният европейски акт и след него – нов тласък на европейската интеграция.....	38
2.1. Ключови моменти в процеса на европейската интеграция 1986-1997: от Единния европейски акт до Договора от Амстердам.....	38
2.2. Социалният конструктивизъм в изследванията на европейската интеграция.....	45
3. Диференцирана интеграция. Център и периферия в ЕС.....	51
3.1. Произход на понятията „център“ и „периферия“ – Имануел Уолърстийн.....	52

3.2. Понятие и исторически аргументи в подкрепа на диференцираната интеграция на ЕС.....	54
3.3. ЕС в началото на XXI в. – диференцираната интеграция като единствена възможност. Договорът от Ница и опитът за приемане на Европейска Конституция.....	56
3.3.1. Политически аргументи в подкрепа на диференцираната интеграция...	59
3.3.2. Дилемите на диференцираната интеграция – политически, правни, институционални.....	61
3.3.4. Капаните на диференцираната интеграция – гледната точка на новите държави-членки.....	64
4. ЕС след кризата: окопи и граници.....	71
4.1. Проблеми, решения и ускорена институционална трансформация на ЕС.....	72
4.2. Новите „център“ и „периферия“ - дебатите „повече/по-малко Европа“, визиите за федерация от (някои) национални държави и политически съюз, „външни и вътрешни аутсайдери“	75
4.3. ЕС и гражданите – разделени заедно.....	78
ВТОРА ГЛАВА. ЕВРОПЕЙСКА ПУБЛИЧНА СФЕРА. ЕВРОПЕИЗАЦИЯ НА ПУБЛИЧНИТЕ СФЕРИ. ЦЕНТЪР И ПЕРИФЕРИЯ НА ЕВРОПЕИЗИРАНИТЕ ПУБЛИЧНИ СФЕРИ.....	82
1. Публична сфера. Историческият модел на Юрген Хабермас.....	83
2. Транснационализация на публичните сфери.....	85
3. Европейска публична сфера. Изследвания и подходи.....	89

3.1. „Утописти“ vs. „реалисти“.....	92
3.2. Европеизация.....	95
3.3. Европеизацията и „демократичният/легитимационният дефицит“ на ЕС.....	98
4. Институционални опити за насърчаване на европейска идентичност и създаване на европейска публична сфера.....	100
4.1. Европейска идентичност	100
4.2. Европейско гражданство и символи на ЕС.....	102
4.3. Комуникационна политика на ЕК.....	103
5. Изследвания върху процеса на europeизация на националните публични сфери.....	110
5.1. Проектът EUROPUB.COM.....	110
5.2. Равнища и модели на europeизацията според изследване на пет влиятелни качествени европейски всекидневника.....	121
5.3. „Еврокризата в медиите. Журналистическото отразяване на икономическата криза и европейските институции“	128
6. Europeизация в криза. Център и периферия на europeизираните публични сфери.....	137
ТРЕТА ГЛАВА. МЕДИИТЕ В ЕВРОПЕИЗИРАНИТЕ ПУБЛИЧНИ СФЕРИ.....	141
1. Политически и социализиращи функции на медиите в публичната сфера.....	141
1.1. Функции на медиите в условията на транснационализация на публичните сфери.....	147

1.2.Функции на медиите в европеизираните публични сфери. Критики и предизвикателства.....	148
2. Теория на информационните ценности.....	152
3. Теория за определянето на дневния ред	156
4. Фрейминг.....	160
5. Влияние на членството в ЕС върху медиите – медийна политика на ЕС, медиен плурализъм, българската следа.....	165
6. Европеизация и журналистическа култура: има ли европейска журналистика?.....	170
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МЕДИЙНОТО ОТРАЗЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ТЕМИ В БЪЛГАРИЯ И ВЕЛИКОБРИТАНИЯ (ФЕВРУАРИ – ЮНИ 2014).....	181
1. Защо България и Великобритания?.....	181
2. Обхват, методология и актуалност на изследването.....	183
3. Анализ на данните.....	188
3.1. Информационно равнище.....	188
3.2. Аналитично равнище.....	204
4. Изводи и дискусия.....	225
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	228
БИБЛИОГРАФИЯ.....	237
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	255
Приложение №1 Карта на проблемите в българската медийна среда.....	255
Приложение №2 Регистрационна карта информационно равнище.....	256
Приложение№3 Регистрационна карта аналитично равнище.....	257

Приложение №4 Теми информационно равнище февруари-март 2014 г.....	258
Приложение №5 Теми информационно равнище април-май 2014 г.....	259
Приложение №6 Действащи лица/говорители април-май 2014 г.....	260
Приложение №7 Действащи лица/говорители април-май 2014 г. по партии.....	261
Приложение №8 Източници на информация април-май 2014 г.....	262
Приложение №9 Теми информационно равнище юни 2014 г.....	263
Приложение №10 Теми медиен мониторинг на Европейския парламент и Фондация „Медийна демокрация“ януари-юни 2014 г.....	264
Приложение №11 Брой публикации аналитично равнище февруари-юни 2014 г.....	265
Приложение №12 Отношение към тезите в диапазона „Повече Европа – извън ЕС“.....	266
Приложение №13 Отношение към ЕС.....	267

УВОД

Настоящото изследване е резултат от искреното (и засилващо се с годините) желание на автора да потвърди и обясни с научния инструментариум натрупаните чрез журналистическа практика впечатления за мястото на европейските теми в български медии и оттам – за мястото на България в Европейския съюз. От тази гледна точка изглежда естествен изборът да интерпретираме проблема от гледна точка на концепцията за европейската публична сфера, разглеждайки медиите като част от социополитическия контекст и то не на национално, а на наднационално равнище и в перспективата на функциите, с които това ново предизвикателство ги натоварва.

Актуалността на изследването произтича, от една страна, от поставянето изобщо на темата в български контекст и опита да се направи, ако не пълно измерване, то поне моментна снимка на процеса на европеизация на българската публична сфера. В същото време, изследването беше проведено в решаващ за Европейския съюз момент, когато въпросът „повече или по-малко Европа“ беше поставен ребром, в условията на посткризисна икономическа рецесия, институционален ступор, гражданско разочарование и нарастващи евроскептични и откровено антиевропейски настроения.

Прегледът на научната литература по темата, представен в този труд, съвсем естествено започва с Юрген Хабермас – с неговия исторически модел на буржоазната публична сфера и императивния му призив за създаването на европейска публична сфера. Представени са изследователските школи,

според които европейската публична сфера е невъзможен и непостижим идеал, както и тези, според които тя може да се търси единствено в отделни елитни публични сфери, сформирани около елитни медии или социални групи със специфични интереси.

Най-голямо внимание е отредено на тази група изследователи (К. Кантнер, Х. Й. Тренц, М. Ван де Стеег, Фосум и Шлезинджър, Р. Копманс, Т. Рисе и др.), които вместо да спорят възможна или не е европейската публична сфера по Хабермасовия идеал, търсят нейните реални проявления, които дефинират като процес на европеизация на националните публични сфери. Представени са и някои мащабни изследвания, които илюстрират този подход и показват състоянието на процеса на европеизация към настоящия момент. Трябва да се подчертае, че повечето от цитираните изследвания са правени преди кризата от 2008 г. и обхващат предимно старите държави-членки на ЕС, като само едно е проведено в последните години, точно в разгара на кризата и в него участва и една нова държава-членка (Полша). В този смисъл, настоящият труд прави опит да допринесе към изследванията, като представя актуални първични данни при това от нова държава-членка (България).

Проучването, извършено от автора на този труд, не показва друг подобен опит за изследване на процеса на европеизация на българската публична сфера, проведен в рамката на и с методологията на цитираните европейски изследвания. Доколкото съществуват изследвания, чийто изводи са значими по отношение на този труд, те са цитирани и използвани като база за сравнение на резултатите. В този смисъл особено полезни бяха публикациите на Мария Нейкова в контекста на медийните изследвания, на Ингрид Шикова

и Жасмин Попова – по отношение на диференцираната европейска интеграция и българските импликации на процеса, изследванията на Нели Огнянова в областта на медийната регулация в ЕС и европейското право.

Обект на настоящото изследване е процесът на европеизация на националните публични сфери. В светлината на Хабермасовия нормативен идеал за европейска публична сфера и в духа на съвременните изследвания, настоящият труд интерпретира европейската публична сфера не като ефимерен „похлупак“ на националните публични сфери, а като мрежа от комуникиращи помежду си европеизирани публични сфери.

Предмет на изследването е процесът на европеизация от българска перспектива като симптом за потенциалното оформяне на център и периферия в европеизираните национални публични сфери. С теоретични аргументи са въведени работни дефиниции за „център“ и „периферия“, от гледна точка на разбирането за европеизираните публични сфери: центърът е активен и дискурсивно влиятелен, а периферията – пасивна, реактивна и дистанцирана. На тази база и с помощта на данните от емпиричното изследване (сравнителен анализ на медийното отразяване на европейските теми в България и Великобритания в периода февруари – юни 2014 г.) даваме дефиниция и онагледяваме процеса на периферизация като обратен на европеизацията.

Целта на настоящия труд е да обоснове с теоретични аргументи и да провери по емпиричен път хипотезата, че по аналогия с понятията за център и периферия в ЕС, можем да говорим и за център и периферия на европеизираните публични сфери и съответно – за процес на периферизация,

обратен на процеса на европеизация. За постигането на тази цел дисертацията си поставя следните задачи:

Да представи аргументи, почерпени от основните теории на европейската интеграция, концепциите за диференцирана интеграция и европейска публична сфера, въз основа на които обосновава по теоретичен път тезата, че в процеса на европеизация се оформят център и периферия на европеизираните публични сфери.

Да събере, анализира и представи емпирични данни (от първични и вторични източници) с които да демонстрира практическата приложимост на хипотезата.

Да направи изводи за работата на българските медии по европейски теми и оттам – за състоянието на процеса на европеизация (или периферизация) на българската публична сфера.

Да отговори на въпроса дали работата на журналистите по европейски теми и мястото им в българските медии може да обясни публичния образ на България като незначителен член на ЕС и самооценката на българските граждани като недотам европейски граждани.

В теоретичната част на изследването основните изследователски методи са анализ и синтез, като в първата глава е използван паралелно и историческият метод. В емпиричното изследване се залага на сравнителния метод, а за обработката на данните са използвани количествен и качествен контент анализ, дискурсивен анализ и фрейминг анализ.

Очертавайки теоретичната рамка, в която се вписва това изследване, навлизаме на територията на няколко научни полета – на европейските

изследвания, политическите науки, социологията, медиите и комуникацията. Това предполага използването на интердисциплинен подход, макар и с висока степен на избирателност и съсредоточаване върху тези теории, школи и подходи, които най-пряко съдействат за създаването на едновременно достатъчно широка и все пак, пределно фокусирана рамка, в която се разполага изследването. Сред основните теории на европейската интеграция, представени в Първата глава, открихме федерализма, неофункционализма и либералния интерговерментализъм. Съществено внимание отделяме на социалния конструктивизъм, в чиято парадигма се вписва настоящото изследване. В конструктивистката перспектива, европейската интеграция в сърцевината си е процес на изграждане на общност, на базата на споделени идеи, колективна идентичност, общи убеждения и смислови структури. Именно през призмата на конструирането на реалността разглеждаме ролята на медиите – едновременно среда и агенти на социалното конструиране. Избрахме да представим основните теории паралелно с историческото развитие на интеграционния процес. Този подход е повлиян от идеята за взаимно влияние на теорията и практиката в европейската интеграция, по Антие Винер и Томас Диез¹, което ясно се демонстрира в хода на изложението.

Както показва и самото заглавие на настоящия труд, понятията „център“ и „периферия“ играят важна роля в анализа, затова са изчерпателно дефинирани и представени от историческа и теоретична перспектива. Изхождайки от определенията на Имануел Уолърстийн за център и

---

¹ WIENER, Antje, Thomas DIEZ (eds.). European Integration Theory. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009.

периферия в световната икономическа система, въвеждаме понятието за диференцирана интеграция, така, както е разбрана и прилагана в процеса на европейската интеграция. Изчерпателно се спираме на политическите аргументи в подкрепа на диференцираната интеграция, както и на капаните, които този метод крие – политически, правни, институционални. От интерес за настоящото изследване е гледната точка на новите държави-членки, за които диференцираната интеграция е по-скоро капан, отколкото възможност.

Тъй като настоящото изследване беше направено в сложен за ЕС период (Съюзът преживя най-тежката финансова криза в историята си, която се превърна в дългова, икономическа, институционална и в крайна сметка, в криза на легитимността), то представя накратко някои от дълбоките реформи, предприети в отговор на кризата, в контекста на политическите дебати за „повече Европа“ или „по-малко Европа“, визиите за федерация от национални държави и политически съюз, нарастващия евроскептицизъм и разочарованието на гражданите от Съюза. На отношенията между ЕС и неговите граждани е отделено специално място, като са представени социологически данни и тезата за демократичен и/или легитимационен дефицит на ЕС.

Втората глава е посветена на концепцията за европейската публична сфера и съвременния подход в научните изследвания по темата – процеса на европеизация на националните публични сфери. Изхождайки от класическия исторически модел на буржоазната публична сфера на Юрген Хабермас и разширявайки предизвикателствата от гледна точка на транснационализацията на публичните сфери в съвременния свят,

представяме концепцията за европейската публична сфера в светлината на различните изследователски подходи към нея, като се съсредоточаваме върху процеса на европеизация на публичните сфери. За да онагледим тази приложимост и за да покажем инструментариума на този подход в действие, представяме три мащабни изследвания на процеса на европеизация, чиито изводи използваме за сравнение с изводите, до които достигаме чрез емпиричното изследване, осъществено за целите на настоящия труд.

За да бъде картината по-пълна, за кратко се спираме и на институционалните опити на ЕС да насърчи създаването на европейска публична сфера – в исторически план до съвременността. Това е необходимо, за да покажем, от една страна, взаимното влияние на теорията и практиката по този въпрос, а от друга, за да установим по още един начин, че процесът на европеизация не означава и не би могъл да означава непременно подкрепа и безусловно одобрение на процеса на европейска интеграция в цялост или в конкретните му проявления.

На този етап от работата и в резултат на представените исторически развития, теоретични подходи и ключови понятия, формулираме основната работна хипотеза на изследването – че по аналогия с понятията за център и периферия в ЕС, можем да говорим и за център и периферия на европейските публични сфери и съответно – за процес на периферизация, обратен на процеса на европеизация. Предлагаме и работна дефиниция на процеса на периферизация, която онагледяваме с данните от емпиричното изследване в Четвърта глава.

Третата глава е посветена на медиите и ролята им в европеизираните публични сфери. Разгледани са политическите и социализиращите функции на медиите в условията на транснационализация на публичните сфери и конкретно – по отношение на процеса на европеизация на публичните сфери. Открити са основните критики към работата на медиите по европейски теми и предизвикателствата, пред които медиите са изправени. Представени са някои медийни теории, които имат отношение към настоящото изследване, тъй като изясняват начина, по който медиите изпълняват или не функциите си в европеизираните публични сфери. Чрез теорията на информационните ценности изясняваме процеса на селекция, чрез който медиите подбират кои събития стават новини. Теорията за определянето на дневния ред ни обяснява как медиите формират своя дневен ред на събитията и как влияят върху политическия и обществения дневен ред. Фреймингът, на свой ред, ни показва как медиите представят събитията като селектират едни качества за сметка на други и по този начин изразяват оценки и внушават отношение.

Накратко се спираме и върху въпроса как членството в ЕС се отразява върху медиите, от гледна точка на съществуващата европейска регулация в медийния сектор и опитите за насърчаване на саморегулацията, плурализма, общите стандарти и добри практики. Представяме и изследвания, посветени на въпроса дали можем да говорим за „европейска журналистика“ на базата на споделена журналистическа култура. В този контекст разглеждаме и някои налични данни за България, които допринасят за изграждането на по-пълна картина и обясняват в частност получените чрез емпиричното изследване резултати.

Четвъртата глава представя емпиричното изследване, проведено от автора за целите на дисертацията, на тема „Сравнителен анализ на медийното отразяване на европейските теми в България и Великобритания (февруари – юни 2014 г.). Изследването обхваща осем медии – четири български и четири британски (24chasa.bg, Trud.bg, Segabg.com, Dnevnik.bg, The Telegraph, The Guardian, The Independent, Mail Online). В резултат на ежедневно наблюдение на осемте издания в продължение на пет месеца са регистрирани 3356 информационни единици.

Изборът именно на Великобритания като обект на сравнението аргументираме с факта, че независимо от статута си на „особен случай“ по отношение на европеизацията на публичните сфери, страната е част от дискурсивно влиятелното ядро от държави в ЕС (както показва изследването на Р. Копманс и П. Стейтъм²). В този смисъл, ако ще мерим къде спрямо „центъра“ се намира България, няма нищо по-логично от това да поставим именно Великобритания като център, спрямо който да търсим собствената си степен на отдалеченост. Изследването цели на базата на теоретични заключения и анализ на медийната картина да направи заключение за процесите на европеизация (или периферизация) на българската публична сфера.

---

² KOOPMANS, Ruud, Paul STATNAM. The Making of a European Public Sphere. Media Discourse and Political Contention. Cambridge University Press, 2010, p. 67.

ПЪРВА ГЛАВА. КЛЮЧОВИ ЕТАПИ В ПРОЦЕСА НА ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ. РАЗВИТИЕ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ. ОСНОВНИ ТЕОРИИ, ШКОЛИ И ПОДХОДИ

Томас Диез и Антие Винер³ идентифицират три етапа в изследванията на европейската интеграция. В първия етап, който изследователите наричат обяснение на интеграцията (от 60-те години на XX в.) основните въпроси са защо се случва интеграцията и как могат да бъдат обяснени резултатите от нея. Вторият етап започва през 80-те години на XX в., когато изследванията се съсредоточават върху ЕС като политическа система – анализ на управлението, политическия процес, регулаторната политика на ЕС и др. Третият, конструктивисткият етап, започва през 90-те години на XX в., когато обект на изследователския интерес са социалните и политическите последици от интеграцията.

1. Европейската интеграция – началото

Идеята за обединена Европа съдържа в себе си дълбоко противоречие, което характеризира процеса на европейска интеграция от началото му до днес: от една страна, нуждата от обединение (включително с доскорошния враг Германия) с цел опазване на мира и преодоляване на икономическите и социалните последици от войната, а от друга – необходимостта държавите да възстановяват националния си суверенитет и достойнство. Компромисът е намерен в икономическото сътрудничество и негов израз е подписването през 1951 г. на Договора за създаване на Европейската общност за въглища и

---

³ WIENER, Antje, Thomas DIEZ (Eds.). Цит. съч., p.7.

стомана (ЕОВС). Макар да е заявено намерението икономическото сътрудничество да върви ръка за ръка с политическо сближаване, първите опити в тази посока (планът „Плевен“, планът „Фуше“) са блокирани чак до края на 60-те години на XX в., когато се създава Европейското политическо сътрудничество (виж т. 2.1.). Междувременно се оформят две основни линии на отношенията в Общността, които оказват влияние върху интеграционния процес и до днес: френско-германският „мотор“ и британският „особен случай“. 60-те години на XX в. са белязани от първи значим опит да се засили ролята на Европейската комисия и последвалата „криза на празния стол“, преодоляна в началото на 1966 г. с т.нар. Люксембургски компромис, който дава на държавите-членки право на вето върху решения, приети с квалифицирано мнозинство, ако са засегнати техни важни интереси. По този начин държавите запазват решаващата си дума в процеса на взимане на решение.

1.1. Федерализъм

Следи от федералистката идея за ЕС откриваме в учредителните договори, където се говори за „все по-тесен съюз между народите на Европа“, макар споровете, научни и политически, какво означава „все по-тесен съюз“ и каква е (ако има) крайната цел на европейската интеграция да продължават и до днес. Според Майкъл Бърджис⁴, макар основите на ЕС да са положени с икономически цели и средства, е извън съмнение значението на политическия императив за интеграцията на поствоенна Европа. Тези две визии за интеграционния процес са олицетворени от двама от основателите на ЕС –

---

⁴ BURGESS, Michael. Federalism. In: European Integration Theory. (Ed. By WIENER, Antje, Thomas DIEZ). 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 27.

Алтиеро Спинели и Жан Моне, чиито възгледи са представени подробно. Приносът на федералистите към европейската интеграция можем да открием по отношение на демократичния процес в съюза, противопоставянето им на утилитарната форма на конвергенция на интересите и убеждението им, че парламентарната демокрация трябва да бъде пренесена на наддържавно равнище, отбелязва Димитрис Хрисуху⁵.

1.1.1. Транзакционализъмът на Карл Дойч

Карл Дойч разглежда процеса на изграждане на общности и идентичности чрез процеса на социално учене⁶. Интензивните комуникационни връзки между народите са централна идея за Дойч. Той вижда в тях предпоставка за създаването на общност от граждани, които споделят общи идентичности, ценности, системи от вярвания и чувство на обща съдба. Важно е да се отбележи, че според Дойч чувството за общност и появата с времето на „общност, основана на ценности”, са по-скоро резултат от, отколкото причина за по-тесните връзки между участващите в процеса единици. Тези идеи впоследствие биват развити в рамката на социалния конструктивизъм.

1.2. Функционализъм и неофункционализъм

1.2.1. Функционализъм. Дейвид Митрани

Според теорията на функционализма колективното действие в определени, функционално свързани области на сътрудничество, е по-

---

⁵ CHRYSSOCHOOU, Dimitris. Theorizing European Integration. 2nd edition. Abingdon, UK and New York:Routledge, 2009, p. 24-25.

⁶ CHRYSSOCHOOU, Dimitris. Цит. съч., p. 25-26.

атрактивна възможност, отколкото едностранното действие на държавата⁷. За целта се предвижда създаването на международни институции, които носят отговорност сами по себе си, но в определен обхват, в зависимост от конкретната задача, с която са натоварени. За основоположника на теорията Дейвид Митрани този подход е начин да се преодолеят национализмът и териториалното деление, като властта се предостави на международни технократски институции, с конкретни задачи и функции.

1.2.2. Неофункционализъм. Ернст Хаас

Най-видни представители на това теоретично направление са Ернст Хаас и Леон Линдберг. Основни отправни точки на теорията на неофункционализма са влиянието на наднационалните институции и ролята на организираните интереси, както и (в традицията на Моне) акцентът върху функционалното разпространение (*functional spillover*). Разпространението означава, че интеграцията в един сектор оказва натиск върху държавите да интегрират и други сектори и по този начин интеграцията се разпространява. Хаас дори смята, че този процес е в голяма степен автоматичен – твърдение, което е сред най-оспорваните от критиците на теорията. От днешна гледна точка, изглежда основателна критиката към него, че е проявил прекомерен оптимизъм, приемайки за даденост, че икономическият растеж в Европа ще продължи непрекъснато и необратимо, както и че държавите-членки ще се възползват поравно от ползите.

От гледна точка на неофункционализма, интеграцията е процес, а не резултат или крайно състояние, по време на който националните политически

---

⁷ Ibidem, p. 18.

актьори са принудени да прехвърлят лоялност, очаквания и политически дейности към наднационалния център. За сравнение, интерговерментализмът разглежда интеграцията като сбор от изолирани събития, най-вече преговори между държавите. За разлика от Линдберг, който е по-предпазлив, в основополагащото си съчинение „Обединяването на Европа“ от 1958 г. Хаас вярва, че „крайният резултат на процеса на политическа интеграция е нова политическа общност“⁸.

Като принос на неофункционализма Димитрис Хрисуху откроява идентифицирането на общностния метод като *modus operandi* на ЕС⁹, като Европейската комисия¹⁰ е натоварена да бъде мотор на интеграционния процес, източник на интеграционни стимули и център на техническа експертиза.

1.3. Интерговерментализъм, либерален интерговерментализъм

Неофункционализмът и интерговерментализмът са направленията, най-ярко отразяващи дихотомията на европейския интеграционен процес: наднационалността и междуправителственото сътрудничество. В традицията на реализма в международните отношения, интерговерментализмът разглежда интеграцията като процес на преговори, движен от интересите и действията на националните държави.

1.3.1. Либералният интерговерментализъм на Андрю Моравчик

Либералният интерговерментализъм приема, че държавите, а не общностните институции, са основни актьори в процеса на европейската

---

⁸ Цит. по: NIEMANN, Arne, Philippe C. SCHMITTER. In: European Integration Theory. (Ed. By WIENER, Antje, Thomas DIEZ). 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, p.47. Превод на автора.

⁹ CHRYSSOCHOOU, Dimitris. Theorizing European Integration. Routledge, 2009, p.29.

¹⁰ CHRYSSOCHOOU, Dimitris. Цит. съч., p. 30.

интеграция. Както отбелязват Андрю Моравчик и Франк Шимелфениг, в това отношение теорията просто отчита емпиричния факт, че държавите са „господари на договорите” и продължават да се радват на изключителна власт върху процеса на взимане на решения и политическа легитимност¹¹. За разлика от неофункционализма, който разбира европейската интеграция като процес, либералният интерговерментализъм вижда интеграцията като резултат от поредица рационални избори, направени от държавите. Според Моравчик, по отношение на европейската интеграция държавите са следвали конкретни икономически интереси, а геополитическите интереси са имали вторична роля¹².

Либералният интерговерментализъм оборва критиките към ЕС за неговия „демократичен дефицит“ като твърди, че взаимният контрол между европейските институции, индиректният демократичен контрол чрез националните правителства и нарастващата власт на ЕП са достатъчни, за да гарантират, че политическият процес в ЕС е ясен, прозрачен, ефективен и политически отзивчив към изискванията на европейските граждани¹³.

2. Единният европейски акт и след него – нов тласък на европейската интеграция

2.1. Ключови моменти в процеса на европейската интеграция 1986-1997. От ЕАА до Договора от Амстердам

Вторият етап в изследванията на европейската интеграция настъпва през втората половина на 80-те години, с приемането на Единния европейски

---

¹¹ MORAVCSIK, Andrew, Frank SCHIMMELFENNIG. Liberal Intergovernmentalism. In: European Integration Theory. (Ed. By WIENER, Antje, Thomas DIEZ). 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 68.

¹² Ibidem, p. 70

¹³ MORAVCSIK, Andrew, Frank SCHIMMELFENNIG. Цит. съч., p. 83.

акт (1986 г.). ЕЕА е първата голяма ревизия на Римските договори. Той стъпва върху няколко важни промени, състояли се през годините: обединени са институциите на трите съществуващи общности (1967 г.); създадена е системата от собствени средства на Общността; проведени са първите преки и общи европейски избори за Европейски парламент (1979 г.); ЕС вече се е разширил два пъти (Дания, Ирландия и Обединеното кралство през 1973 г. и Гърция през 1981 г.) и се готви да приеме Испания и Португалия (1986 г.).

Огромно постижение на ЕЕА е регламентирането на сътрудничеството в областта на външната политика, което дотогава се развива изцяло на междуправителствена основа под формата на т.нар. Европейско политическо сътрудничество¹⁴. По този начин ЕЕА прави „първата крачка към създаването на конструкция, която няма да бъде изключително икономическа“ и поставя целта за „трансформацията на отношенията между държавите членки в един Европейски съюз“¹⁵.

С договорите от Маастрихт (1992 г.) и Амстердам (1997 г.) се прави нов опит за движение към политически съюз. Това се случва на фона на огромните промени в Европа, свързани с разпадането на социалистическия блок и обединението на Германия. С Договора от Маастрихт се създава ЕС и се въвежда известната тристълбова структура на съюза (Европейските

---

¹⁴ European Political Cooperation (EPC). The Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe. [cited 2 April 2016]. Available from: <http://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/fed975ca-665b-4c89-ac04-0ac7e8919c51>.

¹⁵ ЖАКЕ, Жан Пол. Институционно право на Европейския съюз. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, Институт по Европейско право. София, 2007, с. 14.

общности, общата политика в областта на външните работи и сигурността и сътрудничеството в областта на правосъдието и вътрешните работи)¹⁶.

Големите амбиции на договора обаче са попарени от мъчителната му ратификация. Договорът от Амстердам надгражда постигнатото с Договора от Маастрихт като добавя към общностните политики и социалната сфера. Най-сериозната промяна е в „третия стълб“, където три области (предоставянето на убежище, визова политика и имиграция) са комюнитаризирани и са прехвърлени в първия стълб. Текстът на Шенгенското споразумение става част от учредителните договори и добива характеристика на първично право. Засилва се ролята на Европейския парламент, като се разширява приложението на процедурата по съвместно вземане на решения. С Договора от Амстердам се създава нормативната база на т.нар. засилено сътрудничество. Друга важна промяна, въведена в Договора от Амстердам, е член 7, който дава възможност за налагането на т.нар. политически санкции на държавите-членки.

2.2. Социалният конструктивизъм в изследванията на европейската интеграция

Социалният конструктивизъм обръща специално внимание на процеса на европеизация, но вече не от гледна точка на институциите и политиките, а на идентичностите. Ключова идея на социалните конструктивисти, формулирана от Т.Рисе, е, че социалната реалност не пада от небето, а човешките агенти я конструират и възпроизвеждат чрез ежедневните си практики. От тази перспектива социалните конструктивисти разглеждат и

---

¹⁶ БЕНОА-РОМЕР, Флоранс и др. Записки по право на ЕС. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2009, с.72.

въпроса за европейската публична сфера – тя съществува само дотолкова, доколкото участниците в дебата обсъждат (европейски) въпроси от общ интерес, създавайки транснационална комуникационна общност.¹⁷ Подобен е подходът на социалните конструктивисти към понятието европейска идентичност – тя не е нито предпоставка, нито краен резултат, а процес на съизграждане.

3. Диференцирана интеграция. Център и периферия в ЕС

3.1. Произход на понятията център и периферия – Имануел Уолърстийн

Понятията център и периферия намират своя първоизточник в теорията за световната система на Имануел Уолърстийн¹⁸. Като разглежда световната икономика в историческа перспектива, повлиян от школата на марксизма и теорията на зависимостта, той откроява ядро от силно развити държави, полупериферия от държави, стремящи се към центъра или изпаднали от него, и периферия от слабо развити държави. В разбиранията на Уолърстийн центърът е този, който се облагодетелства от световния капитал и в резултат създава силна бюрокрация и армия, чрез които поддържа контрол. Центърът създава и разпространява институционални модели, политически идеологии, технологии. Периферията играе ролята на доставчик на суровини и работна ръка към центъра и се отличава с липсата на силно централизирано управление.

---

¹⁷ RISSE, Thomas. Social Constructivism and European Integration. In: European Integration Theory. (Ed. By WIENER, Antje, Thomas DIEZ). 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 150. Превод на автора.

¹⁸ WALLERSTEIN, Immanuel. The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York/London: Academic Press, 1974, p. 349.

3.2. Понятие и исторически аргументи в подкрепа на диференцираната интеграция на ЕС

Под диференцирана интеграция разбираме интеграционни модели, които отчитат хетерогенността на ЕС и позволяват на различни групи държави-членки да преследват определени политики с различни процедурни и институционални мерки¹⁹. През 70-те години на ХХ в. подходът намира своите отявлени поддръжници в лицето на Вили Бранд, Лео Гиндеманс, Ралф Дарендорф.

3.3. ЕС в началото на ХХІ в. – диференцираната интеграция като единствена възможност. Договорът от Ница и опитът за приемане на Европейска Конституция

Договорът от Ница (2002 г.) дава възможност да бъдат намерени необходимите компромиси, с цел предстоящото присъединяване на страните-кандидатки от Централна и Източна Европа. Но това далеч не е достатъчно от гледна точка на големите предизвикателства пред Съюза. Знаково събитие за периода е свикването на Конвента за бъдещето на Европа (2002 - 2003 г.), който изработва проект на Договор за Конституция за Европа. Договорът, обаче, е отхвърлен на референдумите във Франция и Холандия през пролетта на 2005 г. Междувременно ЕС е осъществил (на 1 май 2004 г.) най-голямото разширяване в историята си, а на 1 януари 2007 г. приема България и Румъния. Така Съюзът се оказва само за няколко години почти двойно по-голям, но което е по-важно – още по-хетерогенен.

---

¹⁹ Цит. по: KOENIG, Nicole. A differentiated view of differentiated integration. *Jacques Delors Institut*. [online]. Policy paper 140, 23 July 2015. [cited 08 April 2016]. Available from: <http://www.delorsinstitute.eu/011-21785-A-differentiated-view-of-differentiated-integration.html>.

3.3.1. Политически аргументи в подкрепа на диференцираната интеграция

Централна идея за привържениците на диференцираната интеграция е създаването на „европейско ядро“ (авангард), което да играе ролята на магнит за останалите държави. Подобен възглед защитават Хелмут Шмид, Валери Жискар д'Естен, Жак Делор, Волфганг Шойбле, Йошка Фишер. Доколкото има различия, те са свързани с това колко и кои държави да влязат в ядрото. Общият възглед обаче е, че диференциацията е неизбежна, ако Съюзът иска да отговори на двойното предизвикателство на разширяването и задълбочаването на интеграцията.

3.3.2. Дилемите на диференцираната интеграция – политически, правни, институционални

В доклада си за института „Нотр Юръп“, основан от бившия председател на ЕК Жак Делор, Никол Кьониг²⁰ основателно отбелязва, че независимо от практическите си възможности, диференцираната интеграция винаги поражда важни политически, правни и институционални дилеми. Тя предлага няколко ключови въпроса, които все още чакат своите отговори, но от гледна точка на настоящото изследване ще открием два: трябва ли „ядра от държави“ да продължат да задълбочават интеграцията си и ако е така, кои държави могат да участват в тези групи; и как временните или постоянни аутсайдери могат да бъдат интегрирани, за да се избегне създаването на изключващи и разделящи „клубове“?

---

²⁰ KOENIG, Nicole. Цит. съч.

3.3.4. Капаните на диференцираната интеграция – гледната точка на новите държави-членки

Погледната през очите на новите държави-членки обаче, диференцираната интеграция изглежда по-скоро заплаха, отколкото възможност. Европа на много скорости подкопава фундаменталните ценности на ЕС, отбелязва полският изследовател Артур Ниеджвиецки²¹. Според него съществуват три основни групи държави – център (старите държави-членки), полупериферия (новите държави-членки, приети през 2004 г. и 2007 г.) и периферия (държавите извън ЕС, обект на европейската политика на съседство). По думите на Ниеджвиецки, разделението между центъра и периферията е същностна характеристика на системата на европейската интеграция.

Според унгарския професор Андраш Блахо²² има фундаментални проблеми в представата на центъра за периферията и във взаимното разбиране на комуникационните им кодове. А Филип Шлезинджър²³ добавя и още едно измерение на центъра и периферията, пряко свързано с темата на настоящото изследване – според него заради асиметрията между старите и новите държави-членки, която чувстват държавите от Централна и Източна Европа, се увеличава усещането, че определението „европейски” се схваща най-вече по отношение на интересите на другите, в противоречие със собствения национален интерес.

---

²¹ NIEDŹWIECKI, Artur. Is the Division between Centre and Periphery of European Integration Inevitable? *Jindal Journal of International Affairs* [online]. 2012, Vol. 2, Issue 138-57 [cited 7 April 2016]. Available from: <http://www.jsia.edu.in/JJIA/PDF/Artur-IsTheDivision.pdf>.

²² BLAHO, András. Цит. съч.

²³ CHARLRS, Alec. Ed. *Media in the Enlarged Europe. Politics, Policy and Industry*. Intellect Bristol, UK/ Chicago, USA, 2009, p.17.

Българският изследовател Ингрид Шикова отбелязва, че „Европа на различни скорости“ вече съществува и не е възможно да бъде избегната в бъдеще²⁴, но въпросът е как да не доведе до непродуктивни разделения в Съюза. Жасмин Попова²⁵ основателно отбелязва, че макар диференцираната интеграция сама по себе си да не е негативно явление, „обществената дискусия в България все по-често реферира – изключително с негативни конотации – към Европа на две или повече скорости“, а традиционно у нас „перспективата за едно формално деление на държавите на различни категории, или „скорости“, не спира да се схваща като потенциална опасност и заплаха за страната“.

4. ЕС след кризата – окопи и граници

За ЕС финансовата и икономическата криза от 2008 г. бързо се превърна в бюджетна, дългова, икономическа и социална криза и в крайна сметка – в криза на доверието²⁶. За „пропастта“ между Европа и гражданите свидетелстват данните, че едва една трета от европейците имат доверие в ЕС, докато през 2009 г. близо половината от гражданите са декларирали доверие в Съюза²⁷. По думите на Улрих Бек, вече виждаме „контурите на една друга Европа, на един разделен, пронизан от нови окопи и граници континент“²⁸.

---

²⁴ ШИКОВА, Ингрид. Бъдещето на Европейския съюз – „Диференцирани в единството“. *Списание Дипломация* [online] 11/2014. Януари/юни. [cited 17 May 2016], 5-13. Available from: http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_11_2014.pdf.

²⁵ ПОПОВА, Жасмин. Европа на различни скорости: има ли бъдеще засиленото сътрудничество? *Списание Дипломация* [online] 11/2014. Януари/юни. [cited 17 May 2016], 23-37. Available from: http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_11_2014.pdf.

²⁶ КОВАЧЕВА, Ралица. Европа се ражда в спора. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. ФЖМК. Т. 21. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015, 207-225.

²⁷ Standard Eurobarometer 80 / Autumn 2013 – TNS opinion & social. 2013.[cited 28 March 2014]. Available from: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_first_en.pdf.

²⁸ БЕК, Улрих. Германска Европа. София: ИК „Критика и хуманизъм“, 2012, с. 21.

4.1. Проблеми, решения и ускорена институционална трансформация на ЕС

Финансовата криза извади на бял свят сериозни дефицити в управлението на публичните финанси и финансовия сектор в редица държави-членки и демонстрира проблемите в конкурентоспособността на икономиките. В отговор бяха въведени нови правила с посока засилване на икономическото управление, насърчаване на конкурентоспособността на икономиките, обща регулация на финансовия сектор. Заради увеличените бежанските потоци от Северна Африка и Близкия изток, шенгенското законодателство беше реформирано също в посока на повече общ надзор и засилена роля на Европейската комисия. Липсата на доверие към България и Румъния заради проблемите с корупцията и организираната престъпност обаче, остави двете страни извън Шенген. Окончателното отваряне на трудовите пазари за българи и румънци от 1 януари 2014 г. отново разпали дебатите около свободното движение на хора в Съюза.

В новите държави-членки (десетте страни, приети с голямото разширяване от 2004 г., България и Румъния – 2007 г., и Хърватия – 2008 г.) се проявиха устойчиви дефицити в спазването на демократичните принципи и зачитането на върховенството на закона. Примерите на Унгария, Румъния, България и Хърватия принудиха Европейската комисия да създаде Механизъм за наблюдение на върховенството на закона. През януари 2016 г. този механизъм беше приложен за първи път, по отношение на Полша.

4.2. Новите „център“ и „периферия“ - дебатите „повече/по-малко Европа”, визиите за федерация от (някои) национални държави и политически съюз, „външни и вътрешни аутсайдери“

В резултат на кризата и решенията, провокирани от нея, дебатите за бъдещето на Европа силно се поляризираха. Моделът федерация от национални държави, макар и само в рамките на еврозоната, както предлагаша Фишер и Делор, беше отново лансиран от председателя на ЕК Жозе Мануел Барозу²⁹ и заместник-председателя на Комисията Вивиан Рединг³⁰. Великобритания, на свой ред, настоява за ренационализация на политики и хлабава интеграция най-вече около общия пазар³¹.

Изглежда, че в ЕС се отваря нов разлом – оформили са се групи от „външни и вътрешни аутсайдери“, по израза на У. Бек.³² Външните аутсайдери са страните, които членуват в ЕС, но не и в еврозоната – те формално нямат думата в процеса на взимане на решения в ИПС, но са длъжни да приемат последиците, а когато изпълнят критериите – да членуват в ИПС, както и да изглежда той тогава. Вътрешните аутсайдери са държавите, които са част от еврозоната, но са обект на спасителни програми и в този смисъл са зависими от финансовата помощ на останалите. Улрих Бек определя държавите длъжници като „новата подчинена класа в ЕС“.³³

4.3. ЕС и гражданите – разделени заедно

---

²⁹ БАРОЗУ, Жозе Мануел. Реч за състоянието на Съюза. [online]. 2012. [cited 2 April 2014]. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-596_bg.htm.

³⁰ REDING, Viviane. The United Kingdom and the EU – inevitably drifting apart?. [online]. 2014. [cited 2 April 2014]. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-137_en.htm.

³¹ CAMERON, David. EU speech at Bloomberg [online]. 2013. [cited 2 April 2014]. Available from: <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>.

³² БЕК, Улрих. Цит. съч., с. 84.

³³ Пак там.

В същото време, разрывът между Съюза и неговите граждани е видим и статистически отчетен. По данни на „Евробарометър“ от есента на 2013 г. две трети от европейците (66%) смятат, че гласът им не се чува в ЕС. Не се чувстват европейски граждани 40% от хората (в най-голяма степен българите и британците) – с 3% повече спрямо пролетта на 2013 г.³⁴ Европейците са разделени (47% срещу 43%) в отношението си към идеята за „Европа на две скорости“. В отговорите на този въпрос се очертава ясно т.нар. периферия на ЕС и еврозоната – страните с най-голяма съпротива срещу подхода „на две скорости“ са Гърция, Испания, Португалия, Ирландия, Малта и България.

ВТОРА ГЛАВА. ЕВРОПЕЙСКА ПУБЛИЧНА СФЕРА. ЕВРОПЕИЗАЦИЯ НА ПУБЛИЧНИТЕ СФЕРИ. ЦЕНТЪР И ПЕРИФЕРИЯ НА ЕВРОПЕИЗИРАНИТЕ ПУБЛИЧНИ СФЕРИ

1. Публична сфера. Исторически модел на Юрген Хабермас

Публичната сфера в традицията на Юрген Хабермас³⁵ е пространство, където равнопоставени частни граждани свободно размишляват критично и публично по проблеми от общ интерес, формират обществено мнение и по този начин влияят върху управленските решения на държавата.

2. Транснационализация на публичните сфери

Според Нанси Фрейзър, теорията за публичната сфера не отразява транснационалните феномени, асоциирани с „глобализацията“,

---

³⁴ Standard Eurobarometer 80 / Autumn 2013 – TNS opinion & social. 2013.[cited 28 March 2014]. Available from: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_first_en.pdf.

³⁵ ХАБЕРМАС, Ю. Структурни изменения на публичността. София: Център за изследване на демокрацията, Университетско издателство „С.Климент Охридски“, 1995.

„постколониализма”, „мултикултурализма” и пр., затова е важен въпросът възможно ли е (и при какви условия) да се приложи в съвременните условия³⁶. Изхождайки от работата на Клаус Едер, Арналдо Салваторе, Оливер Шмидке и Ханс-Йорг Тренц³⁷ оспорват тезата на Ю. Хабермас за упадъка на публичната сфера – според тях е необходимо отделянето на публичната сфера от националната държава и дефинирането на „публична сфера без народ“ (или демос)³⁸. По думите на Едер, в ситуацията, в която границите на публичната сфера вече не съвпадат с нацията, гражданското общество е новият носител на публичната сфера.³⁹

Х. Веслер, Б. Петерс, М. Брюгеман, К. Клайнен-фон Кьонигслов и С. Зифт определят транснационализацията на публичните сфери като процес, в който националните публични сфери все повече преминават националните граници⁴⁰. Изследователите различават четири измерения на транснационализацията на публичните сфери: наблюдение на управлението (вертикална транснационализация); дискурсивна интеграция (хоризонтална транснационализация); дискурсивна конвергенция и колективна идентификация.⁴¹

3. Европейска публична сфера – изследвания и подходи

---

³⁶ FRASER, Nancy. Transnationalizing the Public Sphere. 2005, [cited 28 March 2014]. Available from: http://republicart.net/disc/publicum/fraser01_en.htm.

³⁷ SALVATORE, Armando, Oliver SCHMIDTKE and Hans-Joerg TRENZ (Eds.). Rethinking the Public Sphere through Transnationalizing Processes. Europe and Beyond. Palgrave Macmillan, 2013, p. 5.

³⁸ SALVATORE, Armando, Oliver SCHMIDTKE and Hans-Joerg TRENZ (Eds.). Rethinking Цит. съч., p. 8.

³⁹ Ibidem, p. 32.

⁴⁰ WESSLER, Hartmut et al. Transnationalization of Public Spheres. Palgrave Macmillan, 2008, p. 9.

⁴¹ WESSLER, Hartmut et al. Цит. съч., p.10-12.

Съществуват различни школи и подходи към концепцията за европейската публична сфера, в зависимост от това дали съществуването ѝ е възможно, при какви условия и в какви конкретни проявления. Независимо от различията, като цяло се очертават три възможни групи изследователи – такива, които отричат възможността европейска публична сфера да съществува, други, които я откриват в специфични, елитни сфери и трети, които търсят конкретните ѝ проявления в други, по-динамични форми.

Михаел Брюегеман⁴² определя учените, които отричат възможността за съществуването на европейска публична сфера, като „школа на невъзможността”. Според тях за възникването на европейска публична сфера са необходими общ език, европейски медии, паневропейско гражданско общество, европейска идентичност и европейски демос. Тези учени Клаес де Вреезе⁴³ нарича „утописти“. Освен тях, той различава още „елитисти“ (според които европейската публична сфера може да съществува и реално съществува по определени теми и в специфични сегменти от аудиторията) и „реалисти“, които твърдят, че транснационалната комуникация вече е факт и нарича това процес на европеизация.

3.1. „Утописти“ vs. „Реалисти“

Настоящото изследване до голяма степен отразява възгледите на т.нар. „реалисти“, според класификацията на де Вреезе. Техният възглед е, че може да има комуникация, която пресича националните граници, независимо от

---

⁴² BRUEGGEMANN, Michael. How the EU Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy. *Javnost – The Public* [online]. 2005, vol.12, No. 2. [cited 2 April 2014], 57-74. Available from: <http://javnost-thepublic.org/article/pdf/2005/2/4/>.

⁴³ DE VREESE, Claes. The EU as a public sphere. *Living Reviews in European Governance* [online]. 2007, vol. 2, No. 3 [cited 20 February 2014]. Available from: <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3>.

различните езици, култури и медийна инфраструктура. Според тези изследователи, общият език и споделената идентичност не са предпоставки за възникването на европейска публична сфера, а са резултат от процеса на комуникация между националните публични сфери.

3.2. Европеизация

В духа на социалноконструктивистките традиции, „реалистите“ (Катлийн Кантнер, Клаус Едер, Ханс-Йорг Тренц, Пол Стейтъм, Рууд Копманс, Томас Рисе, Мариане ван де Стеег и др.) смятат, че европейската публична сфера трябва да се търси в процеса на Европеизация, който протича в самите национални публични сфери. В настоящото изследване се придържаме към определението на Томас Рисе, което съдържа в себе си критериите за наличие на процес на Европеизация: „можем да наблюдаваме процес на Европеизация на публичните сфери винаги когато европейски проблеми се обсъждат като въпроси от общ интерес, използвайки сходни референтни рамки, и когато други европейци участват редовно в тези национални дебати”⁴⁴.

3.3. Европеизацията и „демократичният/легитимационният дефицит“ на ЕС

Юрген Хабермас поставя европейската публична сфера като императивна необходимост за решаване на проблема с легитимационния дефицит на ЕС, наред с приемането на европейска конституция⁴⁵. Авторът на

---

⁴⁴ RISSE, Thomas. *A Community of Europeans? Transnational identities and Public Spheres*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2010, p. 5.

⁴⁵ HABERMAS, Jürgen. *Why Europe Needs A Constitution*. *New Left Review* [online]. 2001, vol.11 [cited 15 March 2014]. Available from: <http://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>. Превод на автора.

това изследване споделя възгледа, че става дума именно за легитимационен, а не за демократичен дефицит. Андрю Моравчик⁴⁶ също е на мнение, че има малко доказателства за фундаментален демократичен дефицит на ЕС. Става дума не толкова за „демократичен дефицит“, колкото за усещане за такъв – усещането на гражданите, че гласът им не е чул в „Брюксел“, че решенията се вземат някъде далеч и отвъд възможностите на гражданите да влияят върху тях. Имаме сериозни основания да търсим част от причините за това усещане в начина, по който медиите отразяват европейските теми.

4. Институционални опити за насърчаване на европейска идентичност и създаване на европейска публична сфера

4.1. Европейска идентичност

Първият документ, в който директно се призовава към изграждането на обща идентичност, е Декларацията за европейската идентичност⁴⁷ от 1973 г. Документът дефинира три фундаментални елемента на европейската идентичност: зачитане на общ правен, политически и морален ред, при запазване на богатото многообразие от национални култури; споделяне на едно и също отношение към живота и изграждане на общество според нуждите на отделната личност; зачитане принципите на представителната демокрация, върховенството на закона, социалната справедливост и човешките права.

---

⁴⁶ MORAVCSIK, Andrew. In Defence of the ‘Democratic Deficit’: Reassessing Legitimacy in the European Union. *JCMS* [online]. 2002, vol.40. No. 4 [cited 15 December 2014], 603–24. Available from: <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/deficit.pdf>

⁴⁷ Declaration on European Identity. In: *Bulletin of the European Communities*. [online]. December 1973, No 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, p. 118-122.[cited 3 May 2016]. Available on http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf

4.2. Европейско гражданство и символи на ЕС

Институтът на европейското гражданство е въведен с Договора от Маастрихт (1992 г.). Всеки гражданин на държава-членка автоматично става гражданин на ЕС, като европейското гражданство не замества националното гражданство, а го допълва. През 1972 г. е представен химнът на Европейската общност – „Одата на радостта“ от Деветата симфония на Бетовен, по аранжимент на диригента Херберт фон Караян. През 1985 г. знамето на Съвета на Европа е прието като официален флаг на Общностите, а впоследствие – на Европейския съюз. През 2000 г. ЕС се сдобива и с официално мото – „Единство в многообразието“, което изразява идеята за обединена Европа, в която се запазват и взаимно обогатяват различните култури, традиции и езици.

4.3. Комуникационна политика на ЕС

В ерата на разрешителния консенсус ЕС съществува в комфортната зона на преговори между елитите, далеч от публичното внимание. Първите тревожни сигнали за недоволство и разочарование у гражданите идват от мъчителната ратификация на Договора от Маастрихт (1992). През 2002 г. ЕК излиза с „Информационна и комуникационна стратегия за ЕС“, а през 2005 и 2006 г. съответно с „План за действие за подобряване на комуникирането на Европа от Комисията“ и „Бяла книга за Европейската комуникационна политика“, която констатира „неадекватното развитие на “Европейска публична сфера”, където да се водят европейските дебати“⁴⁸. Като отчита ключовата роля на медиите в европейската комуникационна политика,

---

⁴⁸ White Paper on a European Communication Policy. Brussels, 1.2.2006 COM(2006) 35 final . [cited 3 April 2014]. Available from: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf.

Европейската комисия подчертава огромните възможности, които ЕС е създал за работата на журналистите, но, въпреки тези усилия, „медийното отразяване на европейските теми остава ограничено и фрагментирано“⁴⁹.

Като цяло, изследователите са критични към разбирането на Брюксел за ролята на медиите като ретранслатори не просто на точна информация, но на „правилни“, т.е. подкрепящи интеграцията мнения и позиции. Ханс-Йорг Тренц определя този официален подход на изграждане на публична сфера отгоре като „идеологията на управлението на публичната комуникация“⁵⁰.

В периода 2012 – 2014 г. ЕК направи нов опит за включване на гражданите в дебатите за бъдещето на Европа, като организира поредица от дискусии на представители на Комисията и Европейския парламент с гражданите. Успоредно с това стартира инициативата „Нов разказ за Европа“⁵¹ на председателя на ЕК Жозе Мануел Барозу, която постави отново въпроса за създаване на европейско публично пространство и нов мит за Европа. Според Любомир Топалов, Европа има нужда от своя нов етиологически мит⁵², който да бъде припознат от младите хора – да съдържа визия за „Европейската мечта“, като я съчетава с космополитност и толерантност.

---

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ TRENZ, Hans-Jorg. Media: the Unknown Player in European Integration. In: Media, Democracy and European Culture. (Ed. By BONDEBJERG, Ib, Peter, MADSEN). Bristol, UK/Chicago, USA: Intellect, 2008, p. 51.

⁵¹ New Narrative for Europe: Artists, intellectuals and scientists stand up for Europe. 2014. [cited 3 March 2014]. Available from: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/archives/2014/02/20140221_1_en.htm. Превод на автора.

⁵² ТОПАЛОВ, Любомир. Вълната от евроскептицизъм в контекста на разпадането на етиологическия мит за Обединена Европа *Списание Дипломация* [online] 11/2014. Януари/юни. [cited 17 May 2016], 13-23. Available from: http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_11_2014.pdf.

5. Изследвания върху процеса на европеизация на националните публични сфери

5.1. Проектът EUROPUB.COM

„Европеизация на политическата комуникация и мобилизация в европейските публични сфери“⁵³ (europub.com) е мащабен изследователски проект от началото на ХХ в., с участието на седем европейски държави (включително една държава извън ЕС - Германия, Франция, Великобритания, Холандия, Италия, Испания и Швейцария). Основният въпрос е има ли дефицит на публичната сфера в ЕС в контекста на дебатите около т.нар. демократичен дефицит на Съюза. Изследването⁵⁴ не потвърждава популярните твърдения за липса на внимание към ЕС в публичните дебати в масмедииите и предимно негативната му оценка. Авторите заключават, че на този етап не можем да говорим за европеизация до степен, достатъчна, че взаимното проникване на публичните сфери да ги трансформира в потенциално единен субект. Наблюдава се предимно вертикална и в малка степен – хоризонтална европеизация. Изследването прави и едно много важно наблюдение – че се оформя дискурсивно влиятелно ядро от държави в ЕС, в лицето на Германия, Франция и Великобритания.

5.2 Равнища и модели на европеизацията според изследване на пет влиятелни качествени европейски всекидневника

---

⁵³ The Transformation of Political Mobilisation and Communication in European Public Spheres. Available from: <http://europub.wzb.eu/>.

⁵⁴ KOOPMANS, Ruud, Paul STATHAM. The Making of a European Public Sphere. Media Discourse and Political Contention. Cambridge University Press, 2010.

В книгата “Транснационализация на публичните сфери”⁵⁵ е представено изследване, проведено в периода от 1982 до 2003 г., върху пет качествени ежедневника от пет европейски държави – Германия (Frankfurter Allgemeine Zeitung, FAZ), Франция (Le Monde), Великобритания (The Times), Дания (Politiken) и Австрия (Die Presse). Анализирани са 3059 дискурсивни текстови единици (такива, които анализират, интерпретират, спорят или оценяват темите, а не просто съобщават новините) в политическите раздели⁵⁶.

Според резултатите от изследването, нивото на европеизация остава сравнително ниско, а европейските политики се представят най-често като намеса във вътрешните работи или като маргинални теми, вместо като дискусия върху въпроси, свързани с европейската политика и политически процес. Изследователите правят извода, че комуникационният дефицит на ЕС не се дължи на липсата на внимание, а на преобладаващата национална ориентация на публичния дискурс⁵⁷. Общият извод от изследването е, че можем да говорим за процес на „сегментирана европеизация“, при който европейското управление все повече е обект на публичен контрол, но няма знаци за оформянето на общ дискурс или чувство на принадлежност към една и съща комуникационна общност, възникваща в Европа⁵⁸.

5.3. „Еврокризата в медиите. Журналистическото отразяване на икономическата криза и европейските институции“

---

⁵⁵ WESSLER, Hartmut et al. Transnationalization of Public Spheres. Palgrave Macmillan, 2008.

⁵⁶ WESSLER, Hartmut et al. Цит. съч., p.29.

⁵⁷ Ibidem, p.45.

⁵⁸ Ibidem, p.52.

Изследването „Еврокризата в медиите. Журналистическото отразяване на икономическата криза и европейските институции“⁵⁹ е проведено в Белгия, Финландия, Франция, Германия, Гърция, Италия, Холандия, Полша, Испания и Великобритания. Изследвани са публикации от единайсет времеви периода – критични моменти в развитието на кризата, между февруари 2010 г. и юли 2012 г. Извадката на изследването обхваща повече от 10 000 публикации в 40 вестника от десетте държави, подбрани по следния модел: водещото бизнес/финансово издание, водещите консервативни и либерални вестници и най-четения таблоид.

Данните показват, от една страна, видимо присъствие на ЕС в медиите, но от друга – крайно противоречиво представяне на неговия образ: от всички регистрирани публикации 39,5% са посветени на ЕС, като 51% от тях го определят като влиятелен, а 47,2% – като незначителен, безсилен или неефективен⁶⁰. Авторите заключават, че в медийното отразяване на кризата наблюдаваме както вертикална, така и хоризонтална европеизация, но националната рамка остава водеща. От различното представяне на кризата в бизнес изданията и елитната преса, от една страна, и таблоидите, от друга, авторите заключават, че съществуват два различни образа на Европа – Европа на пазарите и Европа на гражданите.⁶¹

6. Европеизация в криза. Център и периферия на европеизираните публични сфери

---

⁵⁹ PICARD, Robert G (Ed.). The Euro Crisis in the Media - Journalistic Coverage of Economic Crisis and European Institutions. London-New York: I.B.Tauris, 2015.

⁶⁰ Ibidem, p. 65.

⁶¹ Ibidem, p. 192.

В сърцевината на това изследване стои допускането, че по аналогия с диференцирана европейска интеграция, която се очертава като основен модус на функционирането на ЕС, по отношение на европеизацията на публичните сфери можем да говорим за сходен процес на диференцирана европеизация – европеизация на две (или повече) скорости и оформяне на център и периферия в европеизираните публични сфери. От представените теоретични аргументи става ясно, че е налице различна степен на европеизация на и във националните публични сфери. Нещо повече – в това отношение, подобно на икономиката и политиката, също се открояват „силни“ и „слаби“ държави.

Като използваме израза на Р. Копманс и П. Стейтъм за дискурсивно влиятелното ядро от държави и европейски сили от „втори ред”⁶², може да очертаем следния хипотетичен модел на европеизация на няколко скорости:

Дискурсивно ядро: (про)активно, определящо дневния ред, налагащо послания (образи, модели, рамки), със силен глас и влияние върху процеса на взимане на решения. На база на цитираните изследвания - това са Германия, Франция, Великобритания.

Дискурсивна полупериферия (европейски сили от „втори ред” по Р. Копманс и П. Стейтъм): На база на цитираните изследвания това са като цяло старите държавни-членки, както и Полша.

Дискурсивна периферия: пасивна (реактивна), възприемаща дневния ред, „копираща“ послания (образи, модели, рамки), тиха и без възможност за влияние върху процеса на взимане на решения. Трудно е да определим кои държави влизат в тази група на базата само на цитираните изследвания, а

---

⁶² KOOPMANS, Ruud, Paul STATNAM. Цит. съч., с. 67. Превод на автора.

както отбелязва Томас Рисе, все още има малко данни за новите страничленки от Централна и Източна Европа⁶³. Именно в тази посока настоящото изследване има амбицията да допринесе, макар и твърде скромно, като се ограничи с някои наблюдения за българската публична сфера.

Ако приемем, че процесът на европеизация на публичните сфери води ако не до включване в ядрото от дискурсивно влиятелни страни, поне до приближаване към него, можем да определим обратния процес – на отдалечаването от ядрото в резултат на намаляващо или липсващо дискурсивно влияние като процес на периферизация. Конкретните му проявления ще онагледим чрез резултатите от проведеното емпирично изследване.

ТРЕТА ГЛАВА. МЕДИТЕ В ЕВРОПЕИЗИРАЩИТЕ СЕ ПУБЛИЧНИ СФЕРИ

1. Политически и социализиращи функции на медиите в публичната сфера

В книгата си „Структурни изменения на публичността” Юрген Хабермас описва процеса на възникване на политически функциониращата публичност и установяването на пресата като „критичен орган на

---

⁶³ RISSE, Thomas. A Community of Europeans? Transnational identities and Public Spheres. Ithaca and London: Cornell University Press, 2010, p. 5.

политически размишляващата публика, т.е. като четвърта власт⁶⁴. От социологическа гледна точка, Харолд Ласуел определя три важни социални функции на медиите: наблюдение на околната среда; корелация (координация) на обществото в отговор на промените в средата, като осигуряват канали за комуникация между различни социални групи; предаване на ценности от едно поколение на друго.⁶⁵

Най-голямо предизвикателство към медиите отправя делиберативната теория, която ги възприема като липсващата връзка между институционализираните дебати и дебатите на широката публика, отбелязва Ханс-Йорг Тренц⁶⁶. Приложено към ЕС, това отваря перспективата за европеизация чрез делиберация (участие) в транснационални мрежи и общности.

1.1. Функции на медиите в условията на транснационализация на публичните сфери

Функционирането на медиите в условията на транснационализация на публичните сфери налага да бъдат предефинирани основни понятия от теорията на медиите и комуникацията, смята Нанси Фрейзър⁶⁷: къде са суверенните власти, които общественото мнение днес трябва да ограничава; кои публики на кои власти са релевантни; кои са релевантните членове на дадена публика; на какъв език (какви езици) и чрез какви медии трябва да

---

⁶⁴ ХАБЕРМАС, Ю. Структурни изменения на публичността. София: Център за изследване на демокрацията, Университетско издателство „С.Климент Охридски”, 1995, с. 127.

⁶⁵ CURRAN, JAMES. Media and Power. Routledge. London and New York . 2002, с. 135.

⁶⁶ TRENZ, Hans-Jorg. Media: the Unknown Player in European Integration. In: Media, Democracy and European Culture. (Ed. by BONDEBJERG, Ib, Peter, MADSEN). Bristol, UK/Chicago, USA: Intellect, 2008, p. 55.

⁶⁷ FRASER, Nancy. Transnationalizing the Public Sphere. 2005, [cited 28 March 2014]. Available from: http://republicart.net/disc/publicum/fraser01_en.htm.

комуникират те; как транснационалните публични сфери (включително чрез медиите) могат да изпълняват демократичната (или демократизираща) си роля.

1.2. Функции на медиите в европеизираните публични сфери. Критики и предизвикателства

Легитимността на Европейските политици се формира най-вече чрез тяхното медийно представяне и медийния фрейминг (рамкиране) на техните действия, а демокрацията в ЕС е най-вече медийна демокрация, смята Ханс-Йорг Тренц⁶⁸. В същото време, медийната инфраструктура е национална, „развлекателната стойност на ЕС е по-скоро ниска”, а Брюксел произвежда „неперсонализирани новини за технократски решения”⁶⁹, което прави европейските теми непопулярни в медиите. Според изследователя, доминиращата система на информационни ценности и нарастващата деполитизация на медиите, в комбинация с икономическия натиск върху тях, правят проникването на европейски новини в медиите все по-трудно.

2. Теория на информационните ценности

Развитието на съвременните изследвания по темата започва с работата на Уолтър Липман през 20-те години на миналия век. През 1965 г. Йохан Галтунг и Мари Руге дефинират 12 фактора (информационни ценности), които оказват влияние върху процеса на подбор на новини⁷⁰: значимост, актуалност, еднозначност, предвидимост, неочакваност, приемственост, композиция (мястото на новината в цялостната програма (съдържание) на

---

⁶⁸ Hans- Joerg Trenz. Цит. съч., р. 54-55.

⁶⁹ Ibidem. Превод на автора.

⁷⁰ BRIGHTON, Paul, Dennis FOY. News Values. Los Angeles, Calif.; London: SAGE, 2007, p.7

медията), отношение към елитни личности, отношение към елитни държави, негативност, честота (времето, необходимо на събитието да се развие), амплитуда (прагът на внимание, който трябва да преодолее събитието, за да стане новина).

Йорген Вестершал и Фолке Йохансон работят с модел, който съдържа само три информационни ценности: значение, близост и драма⁷¹, но отчитат и идеологическия фактор. Идеологиите се проявяват на три равнища – национално, на ниво политически партии вътре в страната и на международно равнище. Както пише М. Нейкова, „има основания да се смята, че националното идеологическо равнище доминира в повечето страни през по-голямата част от времето“⁷². Това означава, че медиите отразяват международните новини от „етноцентрична“, а понякога дори и „патриотична“ или „националистическа“ гледна точка. Приложени към европейските теми, тези информационни ценности правят достъпа им до медиите още по-трудно осъществим.

3. Теория за определянето на дневния ред

Дневният ред, според Джеймс Диъринг и Евърет Роджърс, е набор от въпроси, които са комуникирани в йерархия по важност в определен момент във времето⁷³. Като подбира събитията, които превръща в новини, пресата, казва Бърнард Коен, може би не успява да каже на хората какво да мислят, но

---

⁷¹ Нейкова М. Пресечна точка. София: ИК Гей, 2003, с. 34.

⁷² Пак там, с. 35.

⁷³ DEARING, James, Rogers EVERETT. Agenda-setting (Communication Concepts). Thousand Oaks, CA: SAGE, 1996, p. 2.

успешно им казва за какво да мислят⁷⁴. Според Максвел Маккомс и Доналд Шоу, сърцевината на процеса на определяне на дневния ред е именно в промяната на видимостта на определен въпрос в медийния, публичния или политическия дневен ред, които взаимно си влияят. Медийният дневен ред се изследва чрез контент анализ на медийните публикации по даден въпрос или въпроси.

4. Фрейминг

Диъринг и Евърет определят фрейминга (рамкирането) като умела селекция на определени аспекти на даден въпрос, чрез която медиите ги правят по-важни и по този начин придават на въпроса определено значение.⁷⁵ Р. Ентман⁷⁶ определя четири функции на рамките – определят проблеми, идентифицират причини, правят морални оценки, предлагат решения. Рамкирането се осъществява на няколко нива в комуникационния процес - на ниво комуникатор, текст, реципиент и култура. Рамкирането може да се идентифицира чрез различни елементи, които медиите използват, за да придадат видимост на информацията, да подчертаят нейната значимост и да привлекат вниманието на аудиторията - големи заглавия, фотографии, графики и други визуални средства, но също и изборът на източници, на цитати (и открояването им), заключителните твърдения или абзаци на публикациите⁷⁷.

---

⁷⁴ Цит. по DEARING, James, Rogers EVERETT. Цит. съч., р. 12.

⁷⁵ Ibidem, p. 63.

⁷⁶ ENTMAN, R.M. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm". Journal of Communication. 1993, vol. 43, Issue 4 [Cited 20.04.2015], 51-58. Available from: https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/cornwall/en/hearings/exhibits/Mary_Lynn_Young/pdf/05_Entman.pdf.

⁷⁷ Ibidem, p. 100.

5. Влияние на членството в ЕС върху медиите – медийна политика на ЕС, медиен плурализъм, българската следа

Според проф. Нели Огнянова, целите на европейската медийна политика отразяват двойствения характер на медиите като култура и като индустрия⁷⁸. Макар ЕК да посочва изрично връзката между политиката в областта на конкуренцията и медийния плурализъм, защитата му е вменена като задача на държавите-членки. В последните години се правят опити за създаване на общностни инструменти за наблюдение и защита на медийния плурализъм. През 2014 г. беше проведен пилотен Мониторинг на медийния плурализъм (Media Pluralism Monitor, MPM), който обхваща девет държави-членки, сред които и България⁷⁹. Според анализа, рисковете за медийния плурализъм в България са най-вече икономически и се дължат на много високата концентрация на медийната собственост, съпроводена с ниска прозрачност по отношение на реалните собственици на медиите.

6. Европеизация и журналистическа култура

Даниел Халин и Паоло Манчини⁸⁰ изследват медийните системи в зависимост от политическите системи. Стъпвайки на класическите „четири теории за печата“ (авторитарна, либертарианска, на социалната отговорност и комунистическа), Халин и Манчини структурират три основни медийни модела в Европа и Северна Америка: поляризиран плуралистичен

---

⁷⁸ ОГНЯНОВА, Нели. Медийна политика и право на Европейския съюз. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011, с. 62.

⁷⁹ Media Pluralism Monitor 2014. Bulgaria. [cited 24.05.2016]. Available from: <http://monitor.cmpf.eu/results-2014/bulgaria/>.

⁸⁰ HALLIN, Daniel C., Paolo MANCINI. Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

(средиземноморски) модел, демократичен корпоративен (характерен за Западна и Северна Европа) и либерален (Северноатлантически) модел. Според авторите, най-широко приложим за Източна Европа и бившите съветски републики, е политизираният плуралистичен модел, включително отчитайки значението на клиентелизма, силната роля на държавата, ролята на медиите като инструмент на политическата битка, ограниченото развитие на масовата преса и относителната слабост на общите професионални норми.

Не може да се говори за европейска журналистическа култура, установяват и Джон Лойд и Кристина Маркони. В книгата си „Да отразяваш ЕС”⁸¹ те са събрали и обобщили 33 интервюта с настоящи и бивши кореспонденти в Брюксел от седем европейски държави. Всички интервюирани журналисти споделят общи проблеми, свързани с трудността да се отразява ЕС и смятат, че европейските теми се интерпретират през съответната национална перспектива.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МЕДИЙНОТО ОТРАЗЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ТЕМИ В БЪЛГАРИЯ И ВЕЛИКОБРИТАНИЯ (ФЕВРУАРИ – ЮНИ 2014)

1. Защо България и Великобритания?

Причините да се направи сравнително изследване на медии именно от Великобритания и България се коренят в представената хипотеза за съществуване на дискурсивно влиятелно ядро и периферия в европеизираните публични сфери. Настоящото изследване не е първият опит за подобно

---

⁸¹LLOYD John, Cristina MARCONI. Reporting the EU. News, media and the European institutions. London-New York: I.B.Tauris, 2014.

сравнение – в статията си „Съпоставителен прочит на международните новини в британските и българските вестници“⁸² М. Нейкова показва не само, че подобно сравнение е възможно, но е и необходимо.

2. Обхват, методология и актуалност на изследването

Изследването обхваща осем медии – четири български и четири британски онлайн издания (24chasa.bg, Trud.bg, Segabg.com, Dnevnik.bg, The Telegraph, The Guardian, The Independent, Mail Online). В резултат на ежедневно наблюдение на осемте издания в продължение на пет месеца (февруари – юни 2014 г.) са регистрирани 3356 информационни единици. Обект на внимание са публикации както на информационно, така и на и аналитично равнище, свързани с Европейския съюз тематично и съдържателно (т.е. където ЕС не просто е споменат, а е обект на внимание или субект на действие). В този смисъл, под „европейски теми“ разбираме както теми, директно отнасящи се до ЕС и българското членство в него, така и по-широк кръг теми от различни области, в които обаче ЕС играе роля или България има отношение в качеството си на член на ЕС.

3. Анализ на данните

3.1. Информационно равнище

Привидно, в чисто количествено отношение (като брой и размер на публикациите), отразяването на европейски теми в българските и британските медии за целия период на изследването е сравнимо. По-задълбоченият поглед обаче показва, че в британски медии темата *Еврочленство* присъства устойчиво сред водещите теми през целия

---

⁸² НЕЙКОВА, Мария. Съпоставителен прочит на международните новини в британските и българските вестници. Годишник на СУ“Св.Климент Охридски“, ФЖМК. Т. 13, 2006, с. 69-82.

наблюдаван период, наред с *Евроинституции и евроинтеграция*. В българските медии темата *Еврочленство* почти отсъства, за сметка на пълната доминация на темата *Евроизбори*.

Както в британските, така и в българските медии доминират националните политици и институции. В Segabg.com и Dnevnik.bg имаме доста равномерно представяне на национални, европейски и чуждестранни актьори и говорители, но в изданията на 24chasa.bg и Trud.bg се забелязва непропорционално голямо присъствие – 70,2% на националните актьори. Данните показват, че в двете издания този процент се дължи на почти пълната доминация на една определена политическа партия – Българската социалистическа партия, БСП. Огромният брой регистрирани публикации в Trud.bg и 24chasa.bg по време на кампанията са отразяване на предизборни мероприятия основно на БСП. Това са материали с ниска информационна стойност, които често не са обозначени като платени съобщения, нито е упоменат източникът на информация. Внимателното проследяване на източниците показва голям процент прессъобщения и нещо повече – информации без посочен източник, които всъщност са прессъобщения от партийните пресцентрове, но това не е изрично указано. Тези резултати се потвърждават и от мониторинга, извършен от две неправителствени организации – Института за развитие на публичната среда (ИРПС)⁸³ и Гражданската инициатива за свободни и демократични избори (ГИСДИ)⁸⁴.

---

⁸³ Медии, партии и избори – как се изпълнява Изборният кодекс – междинни резултати от мониторинг на Избори 2014. Отворен парламент [online]. [cited 10 September 2015]. Available from: <http://43.openparliament.net/agenda/view-110>

⁸⁴ Указване на ПЛАТЕНИ МАТЕРИАЛИ, публикувани в медиите. Валидно към 17 май 2014. ГИСДИ [online]. [cited 10 September 2015]. Available from: http://gisdi.eu/bg/PLATENI_materiali-c191.

По този начин доказахме, че читателят е получил съдържание, което не е изрично разграничено от общия информационен поток, не винаги е указано като платено и в много случаи е без посочен източник (т.е. представено е като редакционно). В резултат, аудиторията на двете медии е получила силно изкривена картина на кампанията, включително на европейските теми (като подбор) и на мненията по тях – това са темите, които представителите на Българската социалистическа партия са избрали да открият и техните послания към избирателите.

Що се отнася до Segabg.com и Dnevnik.bg, там имаме различно обяснение за доброто присъствие на европейските политици и политици от други държави-членки. И двете издания разчитат предимно на чуждестранни медии и агенции и отразяват новините за ЕС по-скоро като класически международни новини.

3.2. Аналитично равнище

Това, което най-напред прави впечатление, е драматично малкото аналитични материали в българските медии за целия период на изследването, в сравнение с тези в качественя британски печат. В това отношение, българските медии по-скоро приличат на таблоида Mail Online, отколкото на представителите на качествената преса. При това, ако сравним месеците февруари и юни с месеците април и май, когато тече самата предизборна кампания, ще установим, че аналитични материали почти липсват в периода извън кампанията.

При Trud.bg и 24chasa.bg формалното нарастване на броя аналитични материали се дължи отново, както и на информационно равнище, на

платеното отразяване на кампанията – в случая чрез интервюта с политически лидери и кандидати за евродепутати. Затова тези материали са изключени от анализа.

В наблюдаваните британски медии темата *Еврочленство* категорично доминира в периода преди началото на кампанията: The Telegraph 44,2%, The Guardian 32,4%, The Independent 36,1%, Mail Online 60%. Другите теми, по които изданията са посветили най-много аналитични материали, са: The Telegraph – *Евроинтеграция, европейски институции* 23,1%, The Guardian – *Имиграция, бежанци* 18,9%, The Independent *Евроизбори* 36,1%, Mail Online – *Имиграция, бежанци и Евроизбори* – по 20%.

Британските медии не просто отразяват политическите дебати, свързани с европейското членство на страната и бъдещето на ЕС, но и участват в тези дебати, като заявяват ясни, различни позиции (чрез редакционните коментари), дават думата на различни (собствени и външни) автори да изразяват противоречиви мнения и в крайна сметка, съвместно, формулират и отстояват националния интерес.

В българските медии, освен малкото количество аналитични материали, прави впечатление, че малка част от тях са дело на журналисти от самите медии. Голяма част от коментарите и анализите са критични към ниското равнище на кампанията, но критицизмът им е насочен основно към политическите сили. Доколкото разполагаме с данни за анализ, може да обобщим рамките, в които се позиционира представянето на ЕС в различните медии, по следния начин:

24chasa.bg: еврофондове, доходи/стандарт на живот, икономика;

Trud.bg: ЕС като остъстващ – както в кампанията, така и в различни сфери от живота, когато анализът за България се прави в сравнителна перспектива с ЕС като цяло или с другите държави-членки.

Segabg.com: ЕС като коректив на българските национални власти; либерално/пазарно vs. социално;

Dnevnik.bg: ЕС като (единствена) алтернатива на Русия.

Въпреки оскъдния материал, все пак направихме опит да определим отношението към ЕС на базата на публикациите на аналитично равнище в изследваните български медии. Преобладаващото отношение към ЕС е неутрално – между 53 и 60% от публикациите в различните медии, като една от причините за това е, че ЕС просто не е основен обект на анализ, а често само контекст или фон, на който се развива действието.

Що се отнася до разпределението на публикациите, според наличието на отношение към тезата „повече/по-малко Европа”, българските медии почти нямат отношение към тази тема. За сравнение, в британските медии, очаквано, тезата „повече Европа” почти не присъства, с изключение до известна степен на The Guardian (в 9,2% от публикациите). За сметка на това, тезата „по-малко Европа/реформа на ЕС“ е силно застъпена, особено в The Telegraph (36,7% от публикациите) и Mail Online 28%, но присъства и в като цяло положително настроените към ЕС The Guardian и The Independent – съответно 16% и 15,1% от публикациите. Макар и по-рядко, в The Telegraph и Mail Online се среща и тезата за излизане от ЕС (14,4% и 10,5%).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Този труд си постави за цел да обоснове с теоретични аргументи и провери по емпиричен път хипотезата, че по аналогия с понятията за център и периферия в ЕС, можем да говорим и за център и периферия на европейските публични сфери и съответно – за процес на периферизация, обратен на процеса на европеизация.

В изпълнение на тази цел, изследването изпълни следните задачи:

Представи теоретичните аргументи, почерпени от основните теории на европейската интеграция, концепциите за диференцирана интеграция и европейска публична сфера, както и някои медийни теории, въз основа на които обосновава по теоретичен път тезата, че в процеса на европеизация се оформят център и периферия на европейските публични сфери. В Първата и Втората глава на изследването бяха представени основни моменти в процеса на европейската интеграция, успоредно със съответните им изследователски търсения. На тази основа бяха въведени ключови за изследването понятия като „диференцирана интеграция“, „център“ и „периферия“. По този начин бяха показани историческите, политическите и социалноикономическите предпоставки, въз основа на които да твърдим, процесът на европейска интеграция на различни скорости се разпростира и по отношение на публичните сфери.

Горните аргументи бяха доразвити във Втората глава, вече съвсем конкретно от гледна точка на съвременните изследвания на процеса на европеизация на публичните сфери. Бяха представени резултати от изследвания, въз основа на които да заявим, че процесът на европеизация не се развива с еднаква скорост и еднакъв успех в различните държави от ЕС и

именно в това заключение да търсим основания в подкрепа на хипотезата на изследването.

В изпълнение на задачата да събере емпирични данни (от първични и вторични източници), с които да демонстрира практическата приложимост на хипотезата, изследването посвети цялата си Четвърта глава на анализа на данните от специално проведено за целта на дисертационния труд емпирично изследване. Чрез сравнение с британските медии, изследването прави следните изводи за работата на българските медии по европейски теми:

Присъствието на европейски теми в българските медии е по-скоро привидност, отколкото реалност. На информационно равнище през целия период доминира темата *Евроизбори*, която съдържа най-вече съобщения за предизборни партийни събития, изказвания на партийни представители, новини около подреждането на листите и други, по-скоро организационни, отколкото съдържателни подробности около изборите. Темите за българското членство в ЕС, дебатите около бъдещето на европейската интеграция, институционалните реформи, избора на председател на ЕК и пр. почти отсъстват или са просто бегло споменати. За българските медии евроизборите са терен за битка между българските политически сили и отговор на българските вътрешнополитически въпросителни.

Налице е очевиден дисбаланс в представянето на различните политически партии в различните медии. Най-сериозни отклонения наблюдаваме в онлайн изданията на вестниците „24 часа“ и „Труд“, където имаме свръхпредставяне на Българската социалистическа партия (БСП), в сравнение с останалите партии. Изследването доказва по категоричен начин,

че голяма част от тези материали са с източник прессъобщения от партийните пресцентрове, но това не е изрично указано. В този смисъл, читателят е получил чуждо съдържание, което е представено редакционно. Практиката да се указва платеното съдържание не е последователна. Тези данни потвърдихме и с вторични данни от доклади на неправителствени организации, наблюдаващи изборния процес.

По този начин читателите на тези издания са получили една силно ограничена представа за Европа (ЕС), рамкирана според политическия дискурс на социалистите – ЕС („Брюксел“) диктува и България трябва да му се противопостави; ЕС (център) третира България като периферия; Европа е „дясна“ (несправедлива, пазарна) и трябва да стане „лява“ (справедлива, социална); „Европа на чиновниците“ трябва да стане „Европа на хората“. Това ясно показва, че в българската публична сфера европейските теми присъстват само доколкото са част от политическия дискурс, при това – в зависимост от това коя политическа сила е на власт и какви са отношенията на тази политическа сила с конкретни медии.

На аналитично равнище наблюдаваме очевидна липса на материали в българските медии, в сравнение с качествен британски печат. В това отношение, българските медии по-скоро приличат на таблоида Mail Online. При това, ако сравним месеците февруари и юни с месеците април и май, когато тече самата предизборна кампания, ще установим, че аналитични материали почти липсват в периода извън кампанията. Сравнението с Великобритания откроява драстични разлики, отново не в полза на българските медии. Британските медии поставят темите за бъдещето на ЕС и

британското членство в него във фокуса на вниманието – те коментират, полемизират, заемат позиции. Независимо от разнообразието от мнения, които откриваме в различните издания, всяко от тях има ясно различима позиция, която отстоява и аргументира.

Подобен анализ изобщо няма как да бъде направен въз основа на данните, получени от изследването, за аналитичните публикации в българските медии. Доколкото ги има, незначителна част от тях поставя директно въпросите за бъдещето на ЕС и българското членство в него. В общия случай ЕС е просто фон, контекст, в който се разиграват български политически драми, случват се български проблеми, поставят се български дилеми. Ако може да се говори за някакви рамки, в които се разполагат медийните публикации, те са в диапазона от „ЕС дава пари“ до „ЕС не ни зачита“, а образът на Съюза е на външна сила, която дава или отнема, налага или изисква нещо от България; отсъства елементът на съ-участието на България в процеса на взимане на решения в ЕС.

Тези изводи обясняват и преобладаващото неутрално отношение към ЕС в между 53 и 60% от публикациите в отделните медии и липсата на отношение към някоя от тезите „повече Европа“, „по-малко Европа /реформа на ЕС“ или „Без/извън ЕС“.

В заключение, ако в случаите на Segabg.com и Dnevnik.bg все пак можем да говорим за модел на сегментирана европеизация (силна вертикална и слаба хоризонтална европеизация), при 24chasa.bg и Trud.bg става дума по-скоро за модела „ограничена публична сфера“, при която медиите не отчитат

факта, че политически компетенции се отнемат от националните правителства и столици.

Освен на съдържателно равнище, трябва да оценим и европеизацията (или не) на изследваните медии като прилагане (или неприлагане) на европейските медийни правила и практики: конкретно влиянието на платеното отразяване на партийните кампании върху редакционното съдържание, не винаги и не отчетливото обозначаване на платеното съдържание и по-общо, проблемите със собствеността на медиите, редакционната независимост, саморегулацията. На тази база имаме основания да предполагаме процес на периферизация в българската публична сфера.

Ако се позовем на дефиницията за периферизация, въведена от нас, това е процес на отдалечаването от „ядрото“ в резултат на намаляващо или липсващо дискурсивно влияние. Можем да го опишем като обратен на процеса на европеизация по следните показатели:

- Слаба видимост на европейските теми (като количество, но най-вече като качество на информацията);
- Ниска степен на представеност на европейския дневен ред (обсъждани теми и проблеми);
- Висока степен на представеност на националните институционални говорители, в чийто политически изказвания европейските теми отсъстват или присъстват плакатно. Европейските представители са представени неравнопоставено спрямо националните. Граждански актьори почти липсват.

- Ниско ниво на вътрешен плурализъм (представеност на множество различни перспективи, мнения, позиции, в т.ч. редакционни в отделните медии);
- Отсъствие на европейска перспектива – в смисъла на Т. Рисе това означава, че въпросите се поставят като засягащи „нас като общност от европейци”, а не отделни държави-членки или други обособени групи.
- Неприлагане на европейските медийни правила и добри практики: влиянието на платеното отразяване на партийните кампании върху редакционното съдържание, невинаги и неотчетливото обозначаване на платеното съдържание и по-общо, проблемите със собствеността на медиите, редакционната независимост, саморегулацията.

В резултат, можем да отговорим на поставения в началото на това изследване въпрос защо въпреки високото си доверие в ЕС, българските граждани са сред нациите, които най-малко се чувстват европейци и най-малко имат усещането, че гласът им е чул в ЕС. Без медии, които да осигуряват обективна информация и честни мнения по европейските теми, да предлагат възможност за публично обсъждане на българското участие в процесите на взимане на решения в ЕС и да правят връзки между българския и европейския дневен ред, няма откъде гражданите да чуят „българския глас“ в ЕС. В същото време, по образа на ЕС в медиите съдим за важността, която му се придава и от самата държава.

Завършването на дисертационния труд съвпадна с провеждането на референдума за членството на Великобритания в ЕС, на който мнозинството от гражданите гласуваха страната да напусне Съюза. Този развой на

събитията прави, от една страна, темата на изследването актуална и навременна, а от друга – дава нов контекст за прочит на резултатите от него. Предвид факта, че изследванията на европеизацията на публичните сфери не залагат членството в ЕС като нормативно изискване (някои основателно включват и Швейцария), резултатите от изследването не са по-малко валидни, нито пък остарели. Напротив, някои от направените наблюдения, включително представените емпирични данни, могат да послужат за обяснение (и дори за предвиждане) на резултата от референдума. В същото време, заради референдума и последиците от него Великобритания продължи, както доказва и настоящото изследване, да бъде сред дискурсивно влиятелните държави в Съюза, да определя дневния му ред и тона на публичните дебати.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Основните приноси на настоящото изследване се изразяват в:

Поставянето във фокуса на изследователското внимание на темата за процеса на европеизация на българската публична сфера;

Дефинирането на понятията „център“, „периферия“ и „периферизация“ от гледна точка на концепцията за европеизация на публичните сфери;

Анализа на първични данни, събрани чрез емпирично изследване на общо осем медии от две държави и извадка от 3356 регистрирани публикации;

Потвърждаването с данни на лоши медийни практики, които деформират медийното отразяване и се прилагат не само по отношение на европейските теми.

Научни публикации по темата на дисертацията:

1. КОВАЧЕВА, Ралица. Европеизация и периферизация на българската публична сфера. Сравнителен анализ на медийното отразяване на изборите за Европейски парламент (май 2014) в най-четените сайтове на вестници в България и Великобритания. Годишник на ФЖМК, Т. 22 (2015). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. Под печат.

2. КОВАЧЕВА, Ралица. Европа се ражда в спора. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. ФЖМК. Т. 21. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015, 207–225.

Научни участия и квалификации:

- Участие в 11-ия международен конгрес по балканистика, 31 август – 4 септември 2015 г. в София, под надслов: „Югоизточна Европа и европейската интеграция: политически, социално-икономически и културни аспекти" с презентация на тема „Еuropeизация и периферизация на българската публична сфера“ в панела „Медиите и европейската интеграция на Югоизточна Европа“.

- Участие в кръгла маса „Журналистика, пиар, пропаганда. Пожарникари или подпалвачи“, ФЖМК, катедра „История и теория на журналистиката“. 17.04. 2015 г.
- Участия с презентации в рамките на Деня на докторанта, катедра „История и теория на журналистиката“: 29.11.2013 – „Съвременни трансформации в европейската публична сфера: оформяне на център и периферия“; 23 май 2014 - „Демократичният дефицит на ЕС и концепцията за европейската публична сфера“; 28 ноември 2014, „Европеизация и периферизация на българската публична сфера – европейските дебати в българските медии“; 29.05.2015 – „Европейската публична сфера и медиите“.
- Участие в лятно докторантско училище ECREA European Media and Communication Doctoral Summer School 2014 "Dynamics of Mediatization: Journalism, Representation and the Public Sphere". 3-16 август 2014 г.
- .- Участие в проект „Сравнителен анализ на медийното отразяване на изборите за Европейски парламент (май 2014) в най-четените сайтове за новини в България и Великобритания” с ръководител доц. д-р Мария Нейкова, СУ „Св.Климент Охридски”.
- Преминал курс “Дисертацията. Подготвяне, оформяне, защита” при проф. Иван Камбуров.
- Преминал курс курс „Академично писане за докторанти”, Философски факултет, проф. д.ф.н. Иванка Мавродиева (декември 2013).
- Преминал курс „Европейска интеграция“ при доц. д-р Юлия Захариева.
- Водене на упражненията на студентите III курс „Международна журналистика” по дисциплината „Световната политика в медиите”.
- Писане на рецензии на дипломни работи.

БИБЛИОГРАФИЯ

На кирилица:

1. БЕК, Улрих. Германска Европа. София: ИК „Критика и хуманизъм“, 2012.
2. БЕНОВА-РОМЕР, Флоранс и др. Записки по право на ЕС. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2009.

3. ЖАКЕ, Жан Пол. Институционно право на Европейския съюз. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, Институт по Европейско право, 2007.
4. КОВАЧЕВА, Ралица. Европа се ражда в спора. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. ФЖМК. Т. 21. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015, 207-225.
5. НЕЙКОВА, Мария. Пресечна точка. София: ИК Гей, 2003.
6. НЕЙКОВА, Мария. НЕЙКОВА, Мария. Незавършен портрет. Моментна снимка на българската международна журналистика в глобална рамка. Годишник на СУ „Св.Климент Охридски“, ФЖМК. Т.14, 2007, с. 93 - 108.
7. НЕЙКОВА, Мария. Съпоставителен прочит на международните новини в британските и българските вестници. Годишник на СУ“Св.Климент Охридски“, ФЖМК. Т. 13, 2006, с. 69-82.
8. НЕЙКОВА, Мария. Медиите и пет избрани теми. Доклад, представен на 10.02.2013. Българско училище за политика „Димитър Паница“.
9. ОГНЯНОВА, Нели. Медийна политика и право на Европейския съюз. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011.
10. ПОПОВА, Жасмин. Европа на различни скорости: има ли бъдеще засиленото сътрудничество? Списание Дипломация [online] 11/2014. Януари/юни. [cited 17 May 2016]. Available from: http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_11_2014.pdf.
11. ПОПОВА, М. Журналистическата теория. „Фабер“. 2012.
12. РУЕ, Жил, Орлин СПАСОВ, Рудолф БАРЧ. Медии и демокрация: свобода, плурализъм, право. София: Фондация „Медийна демокрация“, 2013.
13. ТОПАЛОВ, Л. Вълната от евроскептицизъм в контекста на разпадането на етиологическия мит за Обединена Европа Сп.Дипломация <http://diplomacy.bg/archives/1248?lang=BG>

14. ХАБЕРМАС, Ю. Структурни изменения на публичността. София: Център за изследване на демокрацията, Университетско издателство „С.Климент Охридски”, 1995.
15. ШИКОВА, Ингрид. Бъдещето на Европейския съюз – „Диференцирани в единството”. Списание Дипломатия [online] 11/2014. Януари/юни. [cited 17 May 2016]. Available from: http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_11_2014.pdf.

На латиница:

16. BLAHÓ, András. Centre-periphery tensions regarding Central and Eastern Europe. [cited 06 May 2016]. Available from < http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1068/1/Blaho_2012_centre.pdf>.
17. BRIGHTON, Paul, Dennis FOY. News Values. Los Angeles, Calif.; London: SAGE, 2007.
18. BRUEGGEMANN, Michael. How the EU Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy. Javnost – The Public [online]. 2005, vol.12, No. 2 [cited 2 April 2014], 57-74. Available from: <http://javnost-thepublic.org/article/pdf/2005/2/4/>.
19. BUTSCH, Richard (Ed.). Media and Public Spheres. Palgrave Macmillan, 2007,
20. BURGESS, Michael. Federalism. In: European Integration Theory. 2nd edition. (Ed. by WIENER, Antje, Thomas DIEZ). Oxford: Oxford University Press, 2009.
21. CALHOUN, Craig. Introduction. In: Habermas and the Public Sphere (Studies in Contemporary German Social Thought). (ed. by CALHOUN, C.). MIT Press (MA), 1992
22. CHARLES, Alec. (Ed.). Media in the Enlarged Europe. Politics, Policy and Industry. Bristol, UK/ Chicago, USA: Intellect, 2009.
23. CHRYSOCHOOU, Dimitris. Theorizing European Integration. 2nd edition. Abingdon, UK and New York: Routledge, 2009.
24. CURRAN, JAMES. Media and Power. Routledge. London and New York . 2002.

25. DE VREESE, Claes. The EU as a public sphere. *Living Reviews in European Governance* [online]. 2007, vol. 2, No. 3 [cited 20 February 2014]. Available from: <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3>.
26. DEARING, James, Rogers EVERETT. *Agenda-setting (Communication Concepts)*. Thousand Oaks, CA: SAGE, 1996.
27. DUFFY, Bobby. Perceptions and reality: Ten things we should know about attitudes to immigration in the UK. [Cited 17.05.2015]. Available from: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/11/28/perceptions-and-reality-ten-things-we-should-know-about-attitudes-to-immigration-in-the-uk/>
28. DURHAM, Frank D. *Breaching Powerful Boundaries: A Postmodern Critique of Framing*. In: *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. (Ed. By REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
29. ENTMAN, R.M. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm". *Journal of Communication*. 1993, vol. 43, Issue 4 [Cited 20.04.2015], 51-58. Available from: https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/cornwall/en/hearings/exhibits/Mary_Lynn_Young/pdf/05_Entman.pdf.
30. FRASER, Nancy. *Transnationalizing the Public Sphere*. 2005, [cited 28 March 2014]. Available from: http://republicart.net/disc/publicum/fraser01_en.htm.
31. GOLDING, Peter. *European Journalism and the European Public Sphere*. In: *Media, Democracy and European Culture*. Intellect Bristol, UK/Chicago, USA, 2008, c. 124.
32. GREY, Stephen, Dina KYRIAKIDOU. *Special Report: Greece's triangle of power*. Reuters [online]. 17.12.2012. [cited 20 April 2016]. Available from: <http://www.reuters.com/article/us-greece-media-idUSBRE8BG0CF20121217>.
33. GULNUR, Aybet. *The European Security and Defence Policy: Capabilities and Institutions*. In: *The State of European Integration*. (Ed. By STIVACHTIS, Yannis A.). Ashgate, 2007.

34. HALLIN, Daniel C., Paolo MANCINI. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
35. HABERMAS, Jürgen. Why Europe Needs A Constitution. *New Left Review* [online]. 2001, vol.11 [cited 15 March 2014]. Available from: <http://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>. Превод на автора.
36. HEIKKILÄ, Heikki. Beyond 'In so far as' Questions: Contingent Social Imaginaries of the European Public Sphere. *European Journal of Communication* [online]. 2007, vol. 22, No. 4 [cited 19 October 2013], 427-441. Available from: <http://ejc.sagepub.com/content/22/4/427>.
37. HOOGHE, Liesbet, Gary MARKS. A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science* [online]. 2009, vol. 39, Issue 01. [cited 06 May 2016], 1-23. Available from: <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=2794312&jid=JPS&volumeId=39&issueId=01&aid=2794304&bodyId=&membershipNumber=&societyETOCSession=>>.
38. KAITATZI-WHITLOCK, Sophia. The Political Economy of the Media at the Root of the EU's Democracy Deficit. In: BONDEBJERG, Ib, MADSEN, Peter. *Media, Democracy and European Culture*. Intellect Bristol, UK/Chicago, USA, 2008.
39. KOENIG, Nicole. A differentiated view of differentiated integration. Jacques Delors Institut. [online]. Policy paper 140, 23 July 2015. [cited 08 April 2016]. Available from: <http://www.delorsinstitute.eu/011-21785-A-differentiated-view-of-differentiated-integration.html>.
40. KOOPMANS, Ruud, Paul STATHAM. *The Making of a European Public Sphere. Media Discourse and Political Contention*. Cambridge University Press, 2010.
41. LAATSIT, Mart, Dr Michael KAEDING. It's the Centre-Periphery, Stupid! Cooperation Patterns in the Council of Ministers after Enlargement. *European Institute of Public*

- Administration. [online]. 2011. Working paper 2011/W/02. [cited 24 March 2016]. Available from: <http://publications.eipa.eu/en/details/&tid=1843>.
42. LEONARD, Dick. Guide to the European Union. 2007.ИЗДАТЕЛСТВО с.8
43. LLOYD John, Cristina MARCONI. Reporting the EU. News, media and the European institutions. London-New York: I.B.Tauris, 2014, p.9
44. MAHER, T. Michael. Framing: An Emerging Paradigm or a Phase of Agenda Setting? In: Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. (Ed. By REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
45. MCCOMBS, Maxwell, Salma I. GHANEM. The Convergence of Agenda Setting and Framing. In: Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. (Ed. By REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
46. MEIJERS, Maurits. The Euro-crisis as a catalyst of the Europeanization of public spheres? A cross-temporal study of the Netherlands and Germany. LSE 'Europe in Question' Discussion Paper Series [online]. 2013, No. 62.
47. MILLER, M.Mark, Bonnie Parnell RIECHERT. The Spiral of Opportunity and Frame Resonance: Mapping the Issue Cycle in News and Public Discourse. In: Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. (Ed. By REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
48. MORAVCSIK, Andrew. In Defence of the 'Democratic Deficit': Reassessing Legitimacy in the European Union. JCMS [online]. 2002, vol.40. No. 4., pp. 603–24. [cited 15 December 2014]. Available from <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/deficit.pdf>
49. MORAVCSIK, Andrew, Frank SCHIMMELFENNIG. Liberal Intergovernmentalism. In: European Integration Theory. 2nd edition. (Ed. by WIENER, Antje, Thomas DIEZ). Oxford: Oxford University Press, 2009.

50. MUDDE, Cas. EU Accession and a New Populist Center-Periphery Cleavage in Central and Eastern Europe. CES Central & Eastern Europe. [online]. 2004. Working Paper No. 62. [cited 7 May 2016]. Available from: <http://aei.pitt.edu/9271/1/Mudde.pdf>
51. NIEDŹWIECKI, Artur. Is the Division between Centre and Periphery of European Integration Inevitable? *Jindal Journal of International Affairs* [online]. 2012, Vol. 2, Issue 138-57 [cited 7 April 2016]. Available from: <http://www.jsia.edu.in/JJIA/PDF/Artur-IstheDivision.pdf>.
52. NIEMANN, Arne, Philippe C. SCHMITTER. In: *European Integration Theory*. 2nd edition. (Ed. by WIENER, Antje, Thomas DIEZ). Oxford: Oxford University Press, 2009.
53. PAN, Zhongdang, Gerald M. KOSICKI. Framing as a Strategic Action in Public Deliberation, In: *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. (Ed. By REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
54. PICARD, Robert G (Ed.). *The Euro Crisis in the Media - Journalistic Coverage of Economic Crisis and European Institutions*. London-New York: I.B.Tauris, 2015.
55. REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT. *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
56. RISSE, Thomas. Social Constructivism and European Integration. In: *European Integration Theory*. 2nd edition. (Ed. by WIENER, Antje, Thomas DIEZ). Oxford: Oxford University Press, 2009.
57. RISSE, Thomas. *A Community of Europeans? Transnational identities and Public Spheres*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2010.
58. SALVATORE, Armando, Oliver SCHMIDTKE and Hans-Joerg TRENZ (Eds.). *Rethinking the Public Sphere through Transnationalizing Processes. Europe and Beyond*. Palgrave Macmillan, 2013, p.10.

59. SANDHOLTZ, Wayne, Alec Stone SWEET. Neo-functionalism and Supranational Governance. In: The Oxford Handbook of the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2012.
60. SCHIMMELFENNING, F. Constructivist Perspective. In: The Oxford Handbook of the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2012.
61. TANKARD, James W. Jr. The Empirical Approach to the Study of Media Framing. In: Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. (Ed. By REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY Jr., August E. GRANT). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 2001.
62. TRENZ, Hans-Jorg. Media: the Unknown Player in European Integration. In: Media, Democracy and European Culture. (Ed. By BONDEBJERG, Ib, Peter, MADSEN). Bristol, UK/Chicago, USA: Intellect, 2008.
63. VAN DE STEEG, Marianne. Rethinking the Conditions for a Public Sphere in the European Union. European Journal of Social Theory [online]. 2002, vol 5, [cited 20 October 2013], 499-519. Available from: <http://est.sagepub.com/content/5/4/499>.
64. WALLERSTEIN, Immanuel. The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York/London: Academic Press, 1974
65. WESSLER, Hartmut et al. Transnationalization of Public Spheres. Palgrave Macmillan, 2008
66. WIENER, Antje, Thomas DIEZ (eds.). European Integration Theory. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Документи и други източници:

67. БАРОЗУ, Жозе Мануел. Реч за състоянието на Съюза. [online]. 2012. [cited 2 April 2014]. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-596_bg.htm.

68. Договор за ЕС. Консолидирана версия [online]. [cited 24 February 2015]. Available from: http://mail.nacid.bg/newdesign/bg_eu/att_files/uchr_doc-konsolid_versii_BG.pdf.
69. Европа – това сме ние! Манифест за преизграждане на Европа отдолу [online]. [cited 18 June 2016]. Available from: <http://evs4all.eu/bg/%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82/>.
70. Европейският парламент в българските медии: медиен мониторинг, януари-юни 2014. Фондация „Медийна демокрация“ [online]. [cited 12 November 2014]. Available from: <http://www.fmd.bg/?p=8908>.
71. Медии по инерция: дефицитната воля за промени. Български медиен мониторинг 2014. Годишен доклад на Фондация „Медийна демокрация“ [online]. 2015. [cited 15th December 2014]. Available from: <http://www.fmd.bg/wp-content/uploads/2015/02/fmd-kas-bulgarian-media-monitoring-2014-report-fin1.pdf>.
72. Медиите в България: карта на проблемите. Фондация „Медийна демокрация“ [online]. 2012. [cited 24 May 2016]. Available from: <http://www.fmd.bg/wp-content/uploads/2012/07/fmd-media-critics-report-july-2012.pdf>.
73. Медии, партии и избори – как се изпълнява Изборният кодекс – Избори 2014 (трета част). Отворен парламент [online]. [cited 23 November 2014]. Available from: <http://openparliament.net/2014/05/30/%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8-%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%81%D0%B5-%D0%B8%D0%B7%D0%BF%D1%8A%D0%BB%D0%BD%D1%8F-3/>
74. Стандартен Евробарометър 78 / есен 2012. [online]. [cited 28 November 2014]. Available from: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_bg_bg_nat.pdf.
75. Съветът на Европейския съюз 1952—2012 г.: шейсет години законодателна дейност и вземане на решения. Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз

- [online]. 2013. [cited 24 February 2015]. Available from
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3112311BGC.pdf.
76. Указване на платени материали, публикувани в медиите. Валидно към 17 май 2014.
ГИСДИ [online]. [cited 10 September 2015]. Available from:
http://gisdi.eu/bg/PLATENI_materiali-c191.
77. A free and pluralistic media to sustain European democracy. The Report of the High Level Group on Media Freedom and Pluralism [online]. January 2013. [cited 24.05.2015]. Available from: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/HLG%20Final%20Report.pdf>
78. Address given by Willy Brandt to the European Parliament. In: Official Journal of the European Communities. Debates of the European Parliament [online]. 13.11.1973, [cited 6 April 2016], p. 20-25. Available from:
http://www.cvce.eu/content/publication/2007/7/13/27b2333f-7ea1-4fc0-b908-756c562ccc6d/publishable_en.pdf.
79. Better informed about Europe. Communication to the Commission of 20 July 2005, "Action Plan to Improve Communicating Europe by the Commission" [SEC(2005) 985 final]. [cited 3 April 2014]. Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PT/TXT/?uri=uriserv:l10102>.
80. CAMERON, David. EU speech at Bloomberg. Gov.uk [online]. 23.01.2013. [cited 2 April 2014]. Available from: <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>.
81. Davignon Report. In: Bulletin of the European Communities [online]. November 1970, No. 11. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. [cited 6 April 2016], 9-14. Available from:
http://www.cvce.eu/en/obj/davignon_report_luxembourg_27_october_1970-en-4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5.html.
82. Declaration on European Identity. In: Bulletin of the European Communities [online]. December 1973, No. 12. Luxembourg: Office for official publications of the European

- Communities.[cited 3 May 2016] 118-122. Available from:
http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf
83. Davignon Report. In: Bulletin of the European Communities. [online] November 1970, n11 [cited 6 April 2016], 9-14. Available from:
http://www.cvce.eu/en/obj/davignon_report_luxembourg_27_october_1970-en-4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5.html.
84. DELORS, Jacques. An "Avant-garde" driving the European unification process forward. Speech of Jacques Delors At the International Bertelsmann Forum 2001 "Europe without borders" [online]. Berlin, January 19-20, 2001. [cited 3 April 2016]. Available from:
<http://www.institutdelors.eu/media/discoursi01-en.pdf?pdf=ok>
85. DELORS, Jacques. Europe Needs an Avant-garde, but... In: Centre for European Reform [online]. 02 October 2000. [cited 3 April 2016]. Available from:
<http://www.cer.org.uk/publications/archive/bulletin-article/2000/europe-needs-avant-garde>.
86. European Political Cooperation (EPC). The Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe [online]. [cited 2 April 2016]. Available from:
[http://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/fed975ca-665b-4c89-ac04-0ac7e8919c51.Europeans in 2014](http://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/fed975ca-665b-4c89-ac04-0ac7e8919c51.Europeans%20in%202014).
87. FISCHER, Joschka. From Confederacy to Federation - Thoughts on the finality of European integration. Speech by Joschka Fischer at the Humboldt University in Berlin [online]. 12 May 2000. [cited 8 April 2016]. Available from:
<http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=9TXVSzSHrJ4WmfrgWXjLpLNZSnXQtGypBkh2S2GGnD3K9MW6wybp!1615003456?docId=192161&cardId=192161>.
88. Freedom of the Press 2016 Table of Scores. Freedomhouse.org [online]. 2016. [cited 24 May 2016]. Available from: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press-2016/table-country-scores-fotp-2016>.

89. Laeken Declaration on the Future of the European Union. In: Bulletin of the European Union [online]. 2001, No 12. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. "Presidency Conclusions of the Laeken European Council (14 and 15 December 2001)", [cited 6 April 2016], 19-23. Available from: http://www.cvce.eu/en/obj/laeken_declaration_on_the_future_of_the_european_union_15_december_2001-en-a76801d5-4bf0-4483-9000-e6df94b07a55.html.
90. Letter by President Donald Tusk to the Members of the European Council on his proposal for a new settlement for the United Kingdom within the European Union [online]. 02.02.2016. [cited 12 February 2016]. Available from: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/02-letter-tusk-proposal-new-settlement-uk/>.
91. Media Pluralism Monitor 2014. Bulgaria [online]. June 2014. [cited 24.05.2016]. Available from: <http://monitor.cmpf.eui.eu/results-2014/bulgaria/>.
92. New Narrative for Europe: Artists, intellectuals and scientists stand up for Europe. 2014 [online]. March 2014.[cited 3 March 2014]. Available from: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/archives/2014/02/20140221_1_en.htm.
93. Oxford Reference [online]. [cited 18 June 2016]. Available from: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199572687.001.0001/q-author-00002-00000334>
94. Participation of José Manuel Barroso in the debate on the Future of Europe, in Bruxelles: Pan-European Citizen's Dialogue. EC - Audiovisual Service [online]. 27.03.2014. [cited 2 April 2014]. Available from: <http://ec.europa.eu/avservices/video/player.cfm?ref=I079973>.
95. REDING, Viviane. The United Kingdom and the EU – inevitably drifting apart? [online]. Cambridge, 17 February 2014. [cited 2 April 2014]. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-137_en.htm.

96. Reporters without Borders. Bulgaria. Rsf.org [online]. 2016. [cited 24 May 2016].
Available from: <https://rsf.org/en/bulgaria>.
97. Future of Europe. Special Eurobarometer 413 / Wave EB81.1 – TNS Opinion & Social [online]. March 2014. [cited 28 March 2014]. Available from:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_413_en.pdf.
98. Europeans in 2014. Special Eurobarometer 415 / Wave EB81.2 – TNS Opinion & Social [online]. July 2014. [cited 28 December 2014]. Available from:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_415_en.pdf.
99. Standard Eurobarometer 80 / Autumn 2013 – TNS opinion & social [online]. December 2013. [cited 28 March 2014]. Available from:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_first_en.pdf.
100. Standard Eurobarometer 82 / Autumn 2014 – TNS opinion & social [online]. December 2014. [cited 30 December 2014]. Available from:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_first_en.pdf.
101. The European Council in 2013. Luxembourg: Publications Office of the European Union [online]. 2014. [cited 24 March 2014]. Available from:
<http://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/2014/european-council-2013/>.
102. White Paper on a European Communication Policy. Europa.eu [online]. Brussels, 1.2.2006 COM(2006) 35 final. [cited 3 April 2014]. Available from:
http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf.

Медийни публикации:

103. Александър Симов от БСП: Дясната политика претърпя пълен фалит. 24 часа [online]. 12.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from:
<https://www.24chasa.bg/Article/4032120>.

104. АНГЕЛОВА, Венелина. Смяд в кухнята на българската политика. Сега [online]. 24.04.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=696256>.
105. БАБИКЯН, Арман. Обещаното отлита, а избраните остават... в Брюксел. Сега [online]. 28.04.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=696849>
106. Бариков: Искат да превърнат България в гетото на Европа. 24 часа [online]. 08.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/3984087>.
107. БОЖИДАРОВ, Диян. В ЕС съм, партиите ги няма. Сега [online]. 17.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=698952>.
108. БЕНИШЕВ, Благовест. Напречен разрез на българския политически резерват. Труд [online]. 19.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4089888>.
109. БЕНИШЕВ, Благовест. Предизвестените изненади от евровата. Труд [online]. 27.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4104609>.
110. Вивиан Рединг: Евроната трябва да стане Съединени европейски щати. Дневник [online]. 18.02.2014. [cited 18 November 2014].]. Available from: http://www.dnevnik.bg/evropa/novini_ot_es/2014/02/18/2243889_vivian_reディング_evrozonata_triabva_da_stane_suedineni/.
111. ГАНЕВ, Петър. Леви, десни или популисти. Дневник [online]. 23.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2014/05/23/2306925_levi_desni_ili_populisti/.
112. ГОРАНОВА, Галя, Венелина АНГЕЛОВА, Любен ОБРЕТЕНОВ. Политиците тръгват към ЕП с кухи обещания. Сега [online]. 23.04.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=696151>.
113. ГЪЛЪБОВ, Антоний. Еврооптимисти или българоскептици. Труд [online]. 22.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4095473>.
114. ДАЙНОВ, Евгений. Европейският избор при махленско-балканско-проруското безобразие. Дневник [online]. 14.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2014/05/14/2297614_evropeiskiiat_izbor_pri_mahlensko-balkansko-proruskoto/.
115. Денис Макшейн: Станишев - името, което ще чувате по-силно в ЕС“. 24 часа [online]. 20.05.2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4092198>.
116. ДИКОВА, Петя. Евроскептици завладяват Европа. 24 часа [online]. 22.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4095646>

117. ДИМИТРОВА, Боряна. Европейски или Евразийски съюз – какво избираме? Дневник [online]. 12.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2014/05/12/2297233_evropeiski_ili_evraziiski_sujuz_-_kakvo_izbirame/.
118. Достена Лаверн: България трябва да предлага идеи за решаване проблемите на ЕС наравно с големите държави. 24 часа [online]. 15.05.2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4084383>.
119. Достена Лаверн: Европа трябва да стане съюз на солидарните държави. 24 часа [online]. 26.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4053618>.
120. Евгени Кирилов: Тандемът Шуц-Станишев е шанс за България. 24 часа [online]. 20.05.2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4091731>.
121. Европейският комисар Вивиан Рединг бе ограбена в Лондон. Труд [online]. 11.02.2014 . [cited 18 November 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=3235207>.
122. Еврокомисар раздели ЕС на Съединени европейски щати и останалите. Сега [online]. 18.02.2014. [cited 18 November 2014].]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?sid=2014021900040000102>.
123. ИЛИЕВ, Людмил. Кандидати за ЕП се надигат срещу капитализма и Евросъюза. Сега [online]. 26.04.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=696759>.
124. Илияна Йотова: Важно е дали ще има Европа на чиновниците или Европа на лидерите. 24 часа [online]. 14.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4034720>.
125. Илияна Йотова: Европа плаши българите – трябва да променим това. 24 часа [online]. 02.05.2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=4062110>.
126. Йотова: Каквито и решения да се взимат в Европа, те трябва да отговарят на националния ни интерес. 24 часа [online]. 12.05.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4078063>.
127. ЙОТОВ, Деян. Фараж люби Европа, не ЕС. Труд [online]. 06.05. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4067831>.
128. КОВАЧЕВА, Ралица. На Съюза прахосмукачката. Редута.бг [online]. Септември 2014. [cited 18 November 2014] Available from: <http://reduta.bg/v2/article/%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%8A%D1%8E%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%BC%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0>.
129. КРЪСТЕВА, Анна. Призрактът на популизма броди из Европа. Труд [online]. 28.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4106610>.

130. КРЪСТЕВА, Красина. Евроизбори за вътрешна употреба. Труд [online]. 14.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4080952>.
131. НАЙДЕНОВ, Валери. Пак ще избираме европослушковци. 24 часа [online]. 05.04.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/3940153>
132. НИКОЛОВ, Тони. Европа на страховете. Дневник [online]. 29.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: http://www.dnevnik.bg/analizi/2014/05/29/2310794_evropa_na_strahovete/.
133. Обещанията – български, а вотът – уж европейски. Труд [online]. 17.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4087362>.
134. Ограбиха Вивиан Рединг в Лондон. 24 часа [online]. 11.02.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/3235188>.
135. ПЕНЧЕВ, Бойко. Стари трикове“. Дневник [online]. 08.05. 2014. [cited 12th December 2014]. Available from: http://www.dnevnik.bg/analizi/2014/05/08/2291659_stari_trikove/.
136. Плевнелиев: Гласувайте за бъдещето на Европа, това е вашето бъдеще. 24 часа [online]. 23.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4098159>.
137. ПРОДАНОВ, Васил. На четири фронта битки за Европарламента. Труд [online]. 8.05.2014. [cited 20 May 2016]. Available from: <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4069743>.
138. Симов: След „Йес лейди“ трябва да научим Европа да чува и отговора „не“. 24 часа [online]. 12.05.2014. . [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4078478>.
139. СТАМБОЛОВ, Иван. Революцията е възможна. Сега [online]. 21.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=699362>.
140. Станишев: Ако гласуват за социалистите, хората могат да очакват една нова Европа. 24 часа [online]. 02.05.2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4063192>.
141. Станишев: Залогът е България да бъде третирана справедливо в ЕС, социалистите могат да го осигурят (видео). 24 часа [online]. 08.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/3982846>.
142. Станишев: Когато Мартин Шулц оглави ЕК, България ще влезе в Шенген. 24 часа [online]. 03.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/3926041>.
143. Станишев: Не сме малката държава, която в Европа да пренебрегват и подритват. 24 часа [online]. 28.04.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4056466>.

144. Станишев: Няма как да вярваме, че всички сме равни, докато ни третират като периферия. 24 часа [online]. 18.05.2014. [cited 18 November 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/4089443>.
145. ТЕРЗИЕВ, Светослав. Вашите три месеца в ЕС изтекоха, вървете си. Сега [online]. 08.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=697669>.
146. ТОДОРОВ, Антоний. В Централна и Източна Европа настъпва т.нар. демократична олигархия. Сега [online]. 23.04.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=696105>.
147. ТОДОРОВ, Антоний. Ще убие ли пазарното социалното? Сега [online]. 22.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from: <http://www.segabg.com/article.php?id=699501>.
148. ТОДОРОВА, Капка. Новият ЕС за нас е широко затворена врата. 24 часа [online]. 20.02. 2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <https://www.24chasa.bg/Article/3318283>
149. Alexis Tsipras, leader of Greece's opposition Syriza party: Q&A. The Guardian [online]. 6.05.2014. [cited 9th December 2014]. Available from: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/06/alexis-tsipras-greece-opposition-syriza-party-president-european-commission>.
150. CAMERON, David. David Cameron: the EU is not working and we will change it. The Telegraph [online]. 14 March 2014. [cited 9th December 2014]. Available from: <http://www.telegraph.co.uk/news/newstoppers/eureferendum/10700644/David-Cameron-the-EU-is-not-working-and-we-will-change-it.html?fb>.
151. CHORLEY, Matt. Revealed: What MailOnline readers said about Europe, immigration, tax, crime and gay marriage in huge online survey of 40,000 people. Mail Online [online]. 19.05.2014. [cited 10th December 2014]. Available from: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2632603/Revealed-What-MailOnline-readers-said-Europe-immigration-tax-crime-gay-marriage-huge-online-survey-40-000-people.html>.
152. DOUGHTY, Steve. Polish mothers have more children once they come to Britain: Birth rate among migrants is two third higher here than in their homeland. Mail Online [online]. 04.02.2014. [cited 9th December 2014]. Available from: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2551531/Romanian-women-highest-fertility-rate-EU-experts-say-Britains-support-children-acts-draw.html>.
153. DUGAN, Emily. Migrants in Britain a decade on: The Poles who brought prosperity. The Independent [online]. 23.04.2014. [cited 9th December 2014]. Available from: <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/migrants-in-britain-a-decade-on-the-poles-who-brought-prosperity-9278710.html>.
154. GAYLE, Damien. More than a quarter of London's vagrants are from Eastern Europe: Figures revealed by official report showing England's rough sleepers up by a third in three years. Mail Online [online]. 25.02.2014. [cited 9th December 2014]. Available from:

156. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2567877/More-quarter-Londons-vagrants-Eastern-Europe-Figures-revealed-official-report-showing-Englands-rough-sleepers-three-years.html>.
157. GREEN, David. The European Union and the demise of a free state. The Telegraph [online]. 05 April 2014. [cited 9th December 2014]. Available from:
158. <http://www.telegraph.co.uk/comment/10747116/The-European-Union-and-the-demise-of-a-free-state.html>.
159. GROVES, Jason. Britons 'too ignorant' for EU referendum: Top official says debate on Europe is so distorted that people could not make an 'informed decision'. Mail online [online]. 11.02.2014. [cited 20 November 2014]. Available from: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2556397/Britons-ignorant-EU-referendum-Top-official-says-debate-Europe-distorted-people-not-make-informed-decision.html#ixzz4Bx3im2pR>.
160. MCKINSTRY, Leo. Planning to vote in next week's Euro election? First, read this jaw dropping expose of how the Brussels elite gorge on your money... Mail Online [online]. 17.05.2014. [cited 9th December 2014]. Available from:
161. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2630988/Planning-vote-weeks-Euro-election-First-read-jaw-dropping-expose-Brussels-elite-gorge-money.html>.
162. MORRIS, Nigel. Britain 'in danger of losing talent and markets,' warns European Commission vice-president Viviane Reding. The Independent [online]. 17.02.2014. [cited 20 November 2014]. Available from: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/britain-in-danger-of-losing-talent-and-markets-warns-european-commission-vice-president-viviane-9134738.html>.
163. NORMAN, Jesse. Jean-Claude Juncker, David Cameron and the struggle for the soul of Europe. The Telegraph [online]. 27.06.2014. [cited 9th December 2014]. Available from: <http://blogs.telegraph.co.uk/news/jessenorman/100277853/jean-claude-juncker-david-cameron-and-the-struggle-for-the-soul-of-europe/>.
164. PANICHI, James. Finding a way into the European story. Inside Story [online]. 19. 10. 2012. [cited 18 May 2016]. Available from: <http://insidestory.org.au/finding-a-way-into-the-european-story>.
165. PIERCE, Andrew: Liar, bully and boozier who sneers at Britain: Jean-Claude Juncker has a very low opinion of EU leaders and the people they are supposed to serve. Mail Online [online]. 27.06.2014. [cited 9th December 2014]. Available from:
166. <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-2672886/Liar-bully-boozier-sneers-Britain-Jean-Claude-Juncker-low-opinion-EU-leaders-people-supposed-serve-especially-Britons.html>.
167. POPHAM, Peter. Jean-Claude Juncker: The face of federalism. The Independent [online]. 6.6.2014. [cited 9th December 2014]. Available from:
168. <http://www.independent.co.uk/news/people/jeanclaude-juncker-the-face-of-federalism-9504014.html?origin=internalSearch>.
169. RAWNSLEY, Andrew. Why David Cameron is right in his bid to junk Mr Juncker. The Guardian [online]. 8.06.2014. [cited 9th December 2014]. Available from:

- <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jun/08/juncker-eu-commission-president-cameron-opposition>
170. SIMONS, Jake Wallis. EU elections 2014: 'I can hear the boots of the 1930s marching through Europe'. The Telegraph [online]. 14.05.2014. [cited 12th December 2014]. Available from:
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/10823028/EU-elections-2014-I-can-hear-the-boots-of-the-1930s-marching-through-Europe.html>.
  171. TRAYNOR, Ian. Time to relax austerity? Candidates for EU's top job divided. The Guardian [online]. 8.05.2014. [cited 9th December 2014]. Available from:
<http://www.theguardian.com/politics/2014/may/08/eu-election-austerity-debt-europe>.
  172. WALSH, James, Nabeelah SHABBIR. European unity still has support, but EU workings frustrate voters. The Guardian [online]. 8.05.2014. [cited 9th December 2014]. Available from: <http://www.theguardian.com/world/2014/may/08/european-unity-eu-workings-voters>.
  173. WATT, Nicholas. Eurozone countries should form United States of Europe, says EC vice-president. The Guardian [online]. 17.02.2014. [cited 20 November 2014]. Available from: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/17/eurozone-countries-united-states-europe-viviane-reding>.